

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پنجابی زبان تے ادب

(پنجابی اختیاری)

نوویں دسویں جماعت لئی

پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور

جملہ حقوق بحق پنجاب کریکو لم اینڈ شیکسٹ، بک بورڈ، لاہور محفوظ ہیں۔ تیار کردہ پنجاب کریکو لم اینڈ شیکسٹ، بک بورڈ، لاہور اس کتاب کا کوئی حصہ نقل یا ترجمہ نہیں کیا سکتا اور نہ ہی اسے شیش پیپر، گائیڈ بکس، خلاصہ جات، نوٹس یا امدادی ٹب کی تیاری میں استعمال کیا جاسکتا ہے۔ اس کتاب کا مسودہ شعبہ نصاب و فاقہ وزارت تعلیم حکومت پاکستان اسلام آباد کی زیر نگرانی تیار ہوا۔

بموجب مراسلم: F-8/98-UR مورخہ 5 اپریل 1999ء۔

فہرست

نمبر شمار	عنوان صلی اللہ علیہ وسلم دی رحمت جھڑیاں	(حصہ شر)	صفہ نمبر	تصف
1	ذات نبی صلی اللہ علیہ وسلم دی رحمت جھڑیاں		2	قد رآ فاتی
2	لماں اُذیکا		5	فرخندرہ لودھی
3	قائدِ اعظم بارے کچھ یادگار واقعہ		10	حمدید افت ملغانی
4	آسرا		12	پروین ملک
5	حضرت نوشہ گنج بخش		15	ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد
6	ہُن کوئی دیوانیں بلدا		17	کہکشاں ملک
7	غازی علم الدین شہید		19	ممتاز بلوچ
8	واپسی		22	حسین شاد
9	ساؤ اوسیب - ساؤ اورش		27	راجار سالو
10	قصہ اک طو طے دا		30	ڈاکٹر سید اختر جعفری
11	ٹھہیدا		33	مسرت کلانچوہی
12	ساؤ اماحول		39	غلام دشمن ربانی
13	ہمت کرے انسان تے ---		41	تاج محمد
	(حصہ نظم)			
1	حمد		45	ڈاکٹر نقیم محمد فقیر
2	لغت		47	حفیظ تائب
3	کافی		48	شاہ حسین
4	ایاتیت بآہو		49	سلطان بآہو
5	کرکتن ول دھیان گڑے (کافی)		50	سید بلھے شاہ
6	غفلت نامہ		52	شاہ مراد خان پوری
7	کلام وارث شاہ		53	سید وارث شاہ

تاریخ اشاعت	ایڈیشن	طبعات	تعداد اشاعت	قیمت
دوہرے	8			ہاشم شاہ
استغفار (کافی)	9			خواجہ غلام فرید
حضرت یوسف علیہ السلام مداخلہ	10			مولوی غلام رسول عالم پوری
غزل	11			مولانا جنگ کشیہ
غزل	12			پیر فضل گجراتی
غزل	13			حکیم شیر محمد ناصر
عید	14			عیبر ابوذری
غزل	15			شریف گنجائی
امن	16			احمد ظفر
میں خیر اس منگال دلیں دیاں	17			احمدر راہی
شہید دی ماں	18			ڈاکٹر رشید انور
غزل	19			عارف عبدالعزیز
غزل	20			منیر نیازی
دلیں پیار	21			رووف شیخ
اک طالب علم دی دعا	22			سلیم کا شر
وطن آہنار ہے سلامت	23			نادر جاہوی
کیہڑے پاسے جاواں	24			انور مسعود
سکھ سنہیڑا	25			غلام رسول شوق
غزل	26			اقبال سوکھری
زراعتی گیت	27			ڈاکٹر شہباز ملک
غزل	28			اکرام مجید
غزل	29			ڈاکٹر محمد یونس الحقر
کبرامندی	30			ڈاکٹر انعام الحسن جاوید
فرہنگ				
متوافق:	☆	☆	☆	ڈاکٹر سید اختر جعفری ☆ ڈاکٹر سید اختر حسین اختر (مرحوم) ☆ ڈاکٹر ناہید شاہد (مرحوم)
ایڈیٹر:	☆	☆	نائلہ صدف	نگران طباعت:
مطبع:				محمد اشرف رانا
ناشر:				

بِحُصَّةِ شَرْ

ذات نبی دی رحمت جھڑیاں

اللہ تعالیٰ نے حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں قرآن حکیم وچ "رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ" آکھ کے وڈیا اے۔ یعنی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ذات سارے جہان ائی اللہ دی رحمت داویلے اے۔ حضور اکرم نے اللہ پاک دا پیغام تے قرآن حکیم دا اک اک لفظ لوکاں تک پہنچایا اے۔ قرآن پاک دی عملی تفسیر اپنے عمل را ہیں پیش فرمائی تے اپنی امت نوں اسلامی اصولاں اُتے چلن دا سوہنا درس دیتا۔ اسلام ہر انسان دی قدم قدم تے رہنمائی کردا اے۔ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے حیاتی دے ہر شعبے وچ اپنی امت نوں اپنے عملی نمونے را ہیں اسلامی اصول سکھائے تے اخلاقی لحاظ نال اپنے صحابیاں دی بوہت سوہنی تربیت فرمائی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا اخلاقی تے عملی نمونہ بوہت اچھا سی جس دی وڈیائی قرآن کریم وچ دی بیان ہوئی اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنے آخری حج دے خطبے را ہیں، پہلاں توں چاؤ، غلط رسماں رواجاں نوں ختم کرن دا اعلان فرمایا۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی عملی تعمیم دے گنج نمونے انچ نیں :-

مساواتِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

ہجرت توں بعد 8- ربیع الاول 13 نبوی، پیر والے دین، حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے گھج جاں بشاراں نال قبادے مقام تے اپڑے۔ جیہڑا مدینہ منورہ توں تن (3) میل دوارے۔ اتھے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں چودھاں (14) دن قیام فرمایا تے صحابہ کرام دی صلاح نال مسجد قبا بنوئی۔ مسجد دی تعمیر دیلے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مساواتِ محمدی دا عملی نمونہ پیش کیتا تے صحابیاں نال رل کے مزدوراں ہار اتاق گاراڈ ہوندے رہے تے مدینہ منورہ پہنچ کے جدوں مسجد نبوی دی تعمیر داویلا آیا تاں اوہدی اسراری لئی وی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مزدوراں والے کپڑے پائے ہوئے سن تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مسجد نبوی دی اسراری وچ حصہ لین والے صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم دے حق وچ ایہہ دعا فرمار ہے سن:

"یا اللہ! صلی زندگی تاں بس آخرت دی زندگی اے۔"

"یا اللہ! انصار تے مہاجر اس دی بخشش فرم۔"

مساواتِ محمدی دا اک نظارہ ادوں پیکھن وچ آیا جدوں موئی دی جگ واسطے جمادی الاول 8 وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا شکر موت دے حاکم شریعت بن عمر وغسانی نوں سزادین لئی بھیجیا جیسے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا خط لے جان والے اسلامی قاصد حضرت حارش بن غیرہ ازدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نوں شہید کر دیتا۔ تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا اپہر شکر ہتھیار لا کے تیار ہو گیا۔ تاں حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ایس دی سالاری حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ نوں عطا کیتی تے فرمایا کہ جیکر حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ شہید ہو جان تاں جھنڈا حضرت جعفر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن ابی طالب نوں تھا دینا۔ جے اوہ وی شہید ہو جان تاں فیر ہڑاۓ سردار حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہون گے تے اوہناں دی شہادت پیچھوں جس نوں وی مرضا اپنا سالار بنا لیا جے۔ ایس شکر دے سالار حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ کے زمانے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے غلام رہ چکے سن۔ لوک جیران سن کہ اک غلام نوں شکر دا سالار

کیوں بنایا گیا اے جد کہ حضرت مجھر بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے حضرت عبد اللہ بن رواحد رضی اللہ تعالیٰ عنہ و رئے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم وی المیں کم ائی موجود سن۔ ایہہ چرچے ہوندے رہے پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا حکم اسلامی مساوات، عدل تے انصاف دا اپناتے سچانہ نمونہ ہی۔ ایسے طراں دے مخالفانہ چرچے اکواری اووں سائمنے آئے۔ جدول آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہو راں اپنی زندگی دا آخری لشکر حضرت اُسامہ بن زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ دی سالاری ویچ بھیجن دا حکم دتا جس ویچ سارے مہاجر انوں وی شامل ہوں دا حکم میلیا۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں پیلانگا تاں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہو راں بغیر تے کھلوکے خطاب کیتائے فرمایا:

”جگہ لوکاں نے زید بن حارثہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) دی سالاری بارے وی شکایت کیتی سی۔ رب دی سونہ! اُسامہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) امارت تے سالاری دے مستحق نیں تے اوہ تھاؤ نیکاں ویچ گئے جاندے نیں۔“ ایہہ خطبہ ارشاد فرمائے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے گھر تشریف لے گئے۔ انخ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہو راں اسلامی مساوات، عدل، انصاف تے حقداری دے ستر نے نمو نے پیش فرمائے۔

ایثار بھائی چارا

قرآن حکیم ویچ مسلماناں نوں ”بھائی بھائی“، آکھیا گیا اے۔ جیہڑے لوک اللہ دے رستے ویچ اپنے گھر بارچھڈ کے مدینہ منورہ اپنے سن اوہ سب مہاجر اکھوائے تے اوہ مسلمان جیہڑے پہلے توں مدینے دے وسنیک سن انصار اکھوائے۔ سارے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم بھانویں مالدار نہیں سن سگوں یوتیاں دا زر اگزارا ای ہوندا سی۔ پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی تربیت، رحمت، تے برکت نال ایہہ سارے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دل دے بڑے تھی، اسلام دے بچے عاشق تے اپنے مسلمان تے مہاجر بھر انوال لئی مال تے جان پیش کرن والے سن جدول کوئی مہاجر بھر انوال تے تیر ان توں نج کے، بھکھھا تسا مدینے شریف پنجداں تاں ہر انصاری دی ایہہ سدھر ہوندی کہ آؤں والا مہاجر بھر ادھدے کوں ای ڈیڑا ااوے۔ ایھوں تیک کہ منگ کرن والیاں وچکار کئی واری قریب پا کے فصلہ کرنا پیندا۔ جیہدے حق ویچ فصلہ ہو جاندہ اوہ چائیں اپنے مہاجر بھر انوں گھر لے جاندا۔ تے اپنے مکان، سامان، روپیہ پیسہ، بھوئیں پٹھا۔ گل کیہے بے ہرشے وپوں اوہ حاچھہ اوہنوں ونڈ دیندا۔ تے اوہنوں پروہنیاں وانگ رکھدا۔ نالے اپنے پنگے بھاگاں اُتے مان کردا تے رب دا شکر کردا کہ اک دینی بھر انوں اوہدا بھر، ساتھی تے حصے دار بنایا گیا اے۔

اوہدر مہاجر انوالی، بھانویں انصار دا ہر گھر ”پروہن چاری گھر“ سی لیکن ایہہ اک دودن دی گل نہیں سی۔ ایں لئی پکے انتظام دی لوڑ سی۔ بوہتے مہاجر بھانویں بڑے غریب سن، پر ہے سن بڑے جی دارتے اوہ تھیں کار کر کے کھان دے عادی سن۔ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہو راں خیال فرمایا پئی مہاجر انوال تے انصار دے و چکار بھائی چارے دا اجیہا رشتہ قائم کیتا جائے جیہڑا اسکیاں توں وی ودھ ہو وے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہو راں انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے گھر کھٹھے ہوں لئی فرمایا۔ مہاجر پنٹالی (45) سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں فرمایا۔ ”ایہہ تھاؤے بھر انیں۔“

فیر آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اک انصاری تے اک مہاجر نوں وکھرا کر کے فرمان دے:

”وئیں دونوں بھر ااوے“ تے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نے وی مہاجر بھر انوال نوں پچھوڑ دے بھر ابنا لیا۔ اوہ مہاجر انوں اپنے گھر لے گئے تے ہر اک نے، ہر اک نوں ادھ دا حصے دار من کے اپنے کول رکھیا۔

حضرت عبد الرحمن رضي الله تعالى عنه بن عوف نوں حضرت سعد رضي الله تعالى عنه بن الربيع انصاری دا بھرا بنا لیا گیا سی۔ جدا وہناں نوں اؤھے مال دی پیش کیتی گئی تاں اوہناں نے حضرت سعد رضي الله تعالى عنه داشکریہ ادا کر دیاں آکھیا: ”مینوں کسے شے دی لوڑ نہیں۔ مینوں تھیں بازار دا رسنے دس دیوں،“ تے انخواں تجارت شروع کر دی۔ اللہ پاک نے کاروبار وچ اینی برکت پائی کہ حضرت عبد الرحمن رضي الله تعالى عنه بن عوف تھوڑے ای عرصے وچ مدینہ پاک دے کامیاب تے خوشحال تاجر اس وچ شمار ہون گل پئے۔

مشق

- 1 ایس سبق دے چانن وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم دے پیغام نوں اپنے لفظاں وچ بیان کرو۔
- 2 حضرت عبد الرحمن رضي الله تعالى عنه بن عوف عرب دے مشہور تاجر کویں بنے؟
- 3 کالم الف دے ادھورے فقریاں نوں کالم ب دے ادھورے فقریاں نال ملا کے مکمل جملے لکھو۔

ب	الف
<p>1- قدم قدم تے راہنمائی کردا اے۔</p> <p>2- مساواتِ محمدی ﷺ دا عملی ٹوونہ پیش کیتا۔</p> <p>3- تے حقداری دے سُتھرے نمونے پیش فرمائے۔</p> <p>4- بوہت اپناسی۔</p> <p>5- اللہ دی رحمت دا سیلہ اے۔</p>	<p>1- آپ ﷺ دی ذات سارے جہاں لئی۔-----</p> <p>2- اسلام ہر انسان دی۔-----</p> <p>3- آپ ﷺ ہو راں اسلامی مساوات، عدل، انصاف۔-----</p> <p>4- آپ ﷺ والا اخلاقی نمونہ۔-----</p> <p>5- مسجد رو تعمیر و میلے آپ ﷺ ہو راں۔-----</p>

لمیاں اڑیکاں

پڑھیا لکھیا ہونا حیاتی داشباب اے۔ جیہد ادل ایس پاسے رُجھ گیا، اوہدے لئی چنگا بھلا عذاب ہون دے نال نال اک سوادی سفروی اے۔ اجیہا سواد کوئی آن پڑھنیں چکھ سکدا۔

صادق جدوں لا ہورنہیں سی آیا۔ اوہنou دُنیا دا پتا ای نہیں سی۔ لئے جیسے قبصے وچ رہندیاں اوہنou ایہہ احساس وی کدے نہیں سی ہو یا پکی اوہ پینڈ وارے۔ اوہناں دا چنگا کھاندا پینڈا گھر سی۔ نانا پتواری، دادا سکول ماسٹر تے پو محکمہ مال وچ کلرک۔ واہ واہ تھشخ مار لیندا، پڑھے لکھے چٹ کپڑیے اکھواندے۔ نانے دادے ایسے قبصے وچ خورے کیہڑیاں پشتائیں توں وسدے آرہے سن۔ ایس لئی قبصے دی وسوں وچ اوہناں دی اک تھاں سی، اک سیہاں سی۔ خانوادے دے بابے تے۔۔۔۔۔ بڑھیاں سیانیاں بڑا جو کے آکھدیاں۔ ”ڈدھ ڈدھ ہوندا اے تے پانی پانی۔ اوہناں دے خانوادے وچ اج تک نہ کوئی باہروں آئی تے نہ کوئی گئی۔ ساڑے لہودی لہر ٹھڈ گلی آرہی اے۔“ ساکا چاری اندر و اندری۔ میری دھی تیرے گھرتے تیری بھیں میرے گھر۔ نہ کوئی رندی رونا، نہ کسے نال اٹ کھڑکا۔ امن چین نال حیاتی لکھ دی۔ تھوڑی بوہتی اک دوجے کو لوں شکایت ہوندی وی نے کسے ویلے تے مک جاندی۔ وگدے پانی نوں بھانویں کٹاں ڈاگ سوٹا مارو۔ اوس تے وگدیاں ای رہنا ہوندا اے۔ صادق دے گھر برادری وچ ایہہ بڑی مان والی گلی اے۔

ریت دے مطابق صادق اپنے بال پئے توں ای اپنے مامے دے گھر منیا گیا سی۔ جیوں جیوں وڈا ہوندا گیا۔ لائق فائق ہوندا گیا۔ ملک دے وڈے تے اُچھے کالج وچ داخل ہون دی وجہ کر کے، تے اُن خوبی طبیعت دار و ایتی گھٹا مٹی لہگیا۔ پینٹ شینٹ، بُٹ جراباں پاکے جدوں انگیں، ساکیں ملن جانداتے سیسر، پچھیر، ملویر وغیرہ میاراں دے ساہ سنگھر ان لگ پیندے۔ رب نے مُونہہ مہاندر اوی سوہناتا سی۔ برادری وچ ویاہ شادی، تیل مہندری دے موقع تے اوہدا بہتا جان نہیں سی ہوندا۔ کیوں جے اوہ پڑھا کل ہون دے نال نال جو شرماکل وی سی۔ پر فیر وی خد کدی بوہتے سکتے تے نیڑے دے کزن داویاہ ہونداتے اوہ بھانویں سدے نوں کٹاں وی ٹالدا، پر جانپے ای جاندا۔ اوس ویلے اوہدے بپیو دی دھون آکڑی ہوئی دُوروں وسدی۔ اکھاں چمک رہیاں ہوندیاں ماں تے مامے دیاں ٹوہراں وکھن والیاں ہوندیاں دُور نیڑے دیاں ساکنیاں نوں سُنا کے آکھدیاں۔

”شالا، جوانیاں مانے، جیوندرا ہوے۔ اک اے پکل وچ دیوا۔ ماں دے کلیج ٹھندر ہوے۔“

صادق دی مُنگیت رسیدھی جئی عام گھر بلوگڑی سی۔ نال سی نیم یگم نیم یگم عرف رب جوائی، ماپیاں دی ستویں اولادی۔ اددوں پہلاں دو بھیناں تے چار بھرا اگڑ پچھڑ رب دے کے کھوہ لیدا رہیا۔ ایسے کر کے جدا وہ جی، صادق دے مامے اوہدا نال رب جوائی رکھیا۔ مامی دو توں وال کے بھین دی جھوٹی پاندیاں آکھیاں:

”لے بھین! ایہہ میرے ولوں تینیوں خیراںی۔ تیری ہو کے جیوندی رہوے۔“

صادق دی عمر اوس ویلے باراں (12) تیراں (13) ورہیاں دی سی۔ گھنہیں سی پا ملگتی دامطلب کیاے؟ ویاہ تے دُور دی گلی سی۔

ماں پیو نے وی ایہ سوچ دیاں پئی تو تھہ جوان ہوں ویج آج بچ چڑے منڈے نوں پڑھائی ول لاچھڈا یا۔ تے پڑھائی ویج ہے وی اودہ چنگا سی۔ رب جوائی دے مگر فیر بھین بھرا نوں دی چوکھی لین لگ گئی۔ سارے جیون جو گے ہوئے۔ اودہ نکلے بھین بھرا توں ٹوں کھڑو ندی، سامبھدی ہوئی اپتھی ہورتی سی۔ اپنے ویاہ شیاہ بارے سوچن دا وہ نوں وہیں وی گھٹ ملدا تے نالے لوڑوی کیہی۔ برادری وچوں سب توں سوہنے تے سب توں لائل منڈے نال اودہ ملکی ہوئی سی۔ کوئی بولی مارے یا پتا گاوے۔ اودہ ہی ہجھی ٹوں۔ پوہ ما گھدے دن، کڑا کے دادندو جن والا پالا۔ سکنی ما سکنی دی گزی دے ویاہ دے دن رکھتے گئے۔ صادق ایم اے فلسفہ دے آخری امتحان دی تیاری کر رہیا سی۔ سدہ آیا۔ اوس بوہت بڑے پائے پئی اودہ نہیں آسکدا۔ پرم دی اگو ضد۔۔۔!

”توں کھوں آؤنا اے۔ شریکاں نوں ڈسنا نہیں پئی توں بوہت پڑھ گیا ایں تے آگے ودھ گیا ایں۔ ہن رسمان ہریتاں سب ایویں گلدیاں نہیں۔ ہوندا ہاں کسے تائے چاچے یا پھوپھی دے دھی پتھر داویا۔ توں نسیاں آؤنا سی۔ میں تے تینوں نکلے ہوندے توں ایسے لئی ٹوڑ دیتا سی۔ شکرے رب دا۔“

ایہناں دناب ویچ اوں اپنی ماں نوں اک دن اک کے آکھا دیتا۔

”ہے تے پچ! ٹوڑیاں اے۔“

اوں دیہاڑے ماں اودہ دے نال وٹی وٹی رہی تے اودہ اوتے وی ادا سی چھائی رہی تے دل ویچ اکلا پے دا ہٹ جیہارہیا۔ اودہ ول وکھنڈیاں ساہواں بھرداسی۔

پنجاب ویچ مہندی دی رات جگراتے دی رات ہوندی اے۔ اودہ کسے نہ کسے طراں رات دے دس وچے اپڑ گیا۔ بجلیاں بل رہیاں سن، تبکرنا تاں تباں ہوئیاں سن، چہل پہل، ماں دے گھر بڑی رونق سی۔ دلان ویچ وچ گج کے رسمان ہو رہیاں سن۔ گلیاں سُنیاں تے چپ چان۔ اودہ سدہ حامر دانی بیٹھک ویچ جاتھا۔ علیک سلیک تے چھیاں چھیاں پے چلکیاں تے کھانا ورتایا گیا۔

دلان ویچ گاؤں والیاں گڑیاں نوں تے خورے کھان پین داوی ہوش نہیں سی۔ ڈھوکی، ڈھولا، تاڑی تے پتھے۔ اک توں اک چڑھدا ٹپا لاء لاء کے آرہیا سی۔ صادق داسارادھیاں اودہ رای سی۔ لفظاں ول بولال ول۔ اوازاں تے اوازاں را بیں سُنیاں ول۔ جیہناں ول عام آدمی دا دھیاں وی نہیں جاندا۔

ایہناں ٹپیاں را ہیں تے اوہ نوں انچ لگا جویں کوئی او سے نوں ای ونگار رہی اے۔ خورے ایہہ اودہ ملکیت نسیم سی؟ نہیں، اودہ نہیں ہو سکدی۔ اوہنے اپنے جی نوں سمجھایا۔ اودہ کے کوں اینی مت کدوں اے؟ تے دوچے اودہ اجے مسیں دساں ورہیاں دی ہونی اے۔ ”جھملی جیہی۔“ نسیم ویچ صادق نوں کدے کوئی دکشی نہیں سی نظر آئی۔ گھر والیاں لئی اودہ اودہ سب گھسی۔ پر اودہ لئی اودہ گھ وی نہیں سی۔

فیر کھڑک دا اک ٹپا آیا۔

نیں	بُوٹ	سوٹ
دیتا	تھانوں	روپ
نیں	پڑھیاں	اُتوں

”لئی صادق باو۔ ایہہ ٹپا تیرے لئی آیا اے۔“

صادق تھوڑا شرم جیہا گیا تے ہسٹن لگ پیا۔ فیر اوس ایہہ پچکر کرن والے مُندے نوں، جیہد انہ رفتی سی، ہولی جیہا پچھیا۔

”ایہہ گڑی ہے کون؟ سمجھدار لگدی اے۔“

”آ ہو۔ دُوروں نیڑیوں ساڈی پچھتھی دی بھین لگدی اے۔ توں جان دا ہوئیں گا۔ بھاء سجاد نوں۔ سول ہسپتاں وچ ڈپنسرے نا! واہ واپڑھن لکھن والے لوک نیں۔ گڑی بارہویں وچ پڑھدی اے۔ آ کھدی اے ڈاکڑ بنے گی۔“ پنجاب دیاں برادریاں وچ مردعورت دا اک دو بے کولوں ایویں اوہلا ہوندا اے۔ کوئی پردانہیں ہوندا۔ پر فیروی صادق نوں ہن توڑی پتا نہیں سی پی اوہناں دے شر کیے وچ اوہ لوک وی ہن جیہڑے گڑیاں دی تعلیم تے یقین رکھدے نیں۔ اوس دن مگروں تے صادق نوں جویں چیلک جیہی لگ گئی۔ اوہ گلیں با تین ماں کولوں سجاد ڈپنسر بارے پچھادتے ماں آختا ہو کے جواب دیندی۔

”آنخو۔ ہے تیرے دادا کیاں ولوں، تیری پچھتھی لگدی اے۔“

پُتُر۔ پریں ذرا آزاد جیہے لوک۔“

کیہ مطلب؟۔ ”اک واری تے صادق پچھا ای لیا۔

”کڑیاں ٹوں وی پڑھنے پاؤ ندے نیں۔“

”تے چنگا کر دے نیں۔“

”کھیہ چنگا کر دے نیں۔ تینوں پتاے گڑیاں پڑھ لکھ کے کیہ کر دیاں نیں؟“

کیہ کر دیاں نیں؟

صادق دی چختا ہو رہا دھرہی سی۔

”مُونہہ زور ہو جاندیاں نیں۔۔۔ تے فیر گڑیاں دے سکول کالج بند ہو جانے چاہیدے نیں۔ صرف مُندے ہی پڑھن۔“ صادق نے گل اگانہ ٹوری۔

”مُندے یاں دی گل ہو راے۔ پر تینوں اوہناں دی کیہ لیل لگ گئی اے؟ توں بھائویں سوالاں (16) پڑھتے بھائویں ولایت ٹر جا۔ ویاہ تیر انسیم نال ای کرنا اے۔“ ماں نے پُتُر دے دل دی آپ ای پھر لئی۔

”پڑھنے دا ایہہ مطلب نہیں پی وڈیاں دیاں کیتیاں وچ کھیہ پاؤ۔“

”ماں! میر انسیم دا کسے طراں وی جو نہیں بن دا۔“ صادق وی دل دی کھول دیتی۔

”آ وکھلو بچ۔ صادق دے پیوڑا یہدر آؤنا۔ میں نہ آہندری ساں پی کپھنڈ پے جانا اے۔ اپنے گنیں سُن لو۔“

صادق دا یو جیہڑا ہنے ای ویہڑے وڑیاں۔ پریشان جیہا ہو کے منجھ تے بہ گیا۔

”جھیرا کیہے؟“

”کہندا اے میں نیم نال ویاہ نہیں کرنا۔ اوہ ان پڑھاۓ تے ہان دی وی نہیں۔“

”میں تے تینوں پہلے دن ای دیساں۔“

میاں بیوی دی آپس وچ چھڑ پئی تے صادق چپ کر کے باہر کھسک گیا۔ فیر اوسے شامی لاہور ٹرگیا۔ فائل دے امتحان سرتے کھڑے سن تے اس تھے نواں رپکھڑ پئے رہیا۔

امتحان ملکیاں نوں چڑھ ہو گیا۔ صادق نوں گھر جان دی کوئی ایڈی کالٹھ نہیں تھی۔ کدے کدے چھٹھی راہیں خیر خیریت دس دیندا۔ رجھیوں دی وجہ ایہہ دسدا کہم لبھ رہیا۔

فیر اک دم چھٹھی سنبھا آئنا بند ہو گیا۔ ماں بیوؤں ایہہ تے پتا سی پئی پڑھن لکھن وچ بونتی دوچھی لیدا۔ نالے ایہہ خیال وی آؤندی پئی کتے رُسیانہ ہو گے۔ مہینے تے مہینے لنگھ گئے۔ اخیر بیوآپ پتا کرن لاہور ٹرگیا۔ یاراں دوستاں نوں پچھیا دیا۔ ہوش دے سپر ننڈنٹ تے فیر کالج دے پرنسپل نوں ملیا دوواں اگوگل آکھی۔

”میاں صاحب! منڈے کھنڈے نیں۔ تے نالے امتحان ملکیاں مگروں ادارے دی ذمہ داری مک جاندی اے۔ تھیں اپنے طور تے لبھ سکدے او تے لبھ نو۔“ فیرئی چراں مگروں دس پئی جے صادق تے کراچی ٹرگیا کی مک لمھن۔ کتھے گیا کجھ پتا نہیں۔ کم لبھا کہ نہیں لبھا۔؟ ”انکل جی! چتنا نہ کرو۔ اوہ کوئی ایسا ناتے ہے نہیں۔ آپ مڑاوے گا۔ وھلے وھلے کھا کے۔“ صادق دے اک نیڑے دے یار نے تسلی دیندیاں آکھیا۔

”کراچی! ساڑے لئی پر دلیں اے۔ کا کا! او تھے ساڑا دُوروں نیڑیوں کوئی نہیں رہندا۔ اوہدے کسے یار بیلی دا پتا دسو پتھر کوئی تھوڑہ ٹھکانا؟ میں آپ ٹر جاواں گا کراچی۔ لبھاں گا پتھر ٹوں۔

صادق علی ولد نصیر علی ٹوں۔“ اوہ اکھڑ جبھا گیاتے فیرا پنے نال گلاں کردا کراچی جان والی گڈی چڑھ گیا۔۔۔ لبھا کے کجھ چر گھر مگروں صادق دا پیو کراچیوں سکھنا پر ات آیا۔

اک وار فیر دعاواں تے اڈیکاں تیز ہو گیا۔ آسان مالھیاں نہیں سن پیندیاں۔ ماپیاں داہر نفس آؤندی جاندی صادق صادق آکھدا۔ نسم ویہاں (20) اکیاں (21) درہیاں دی ہو کے بوہتا اڈیکن لگ پئی۔ ہرو یلے ہر دن تاگھر رہندری۔

خورے کسے سویردے کچے کچے ہمیرے چوں، کسے شام دی دھوڑ چوں اوہدا شہری باؤ۔ اوہداصادق۔ ابھر کے ویٹرے آوڑے۔۔۔ اوہدا شہری باوتے کوئی نہ آیا پر اک دن اپنی چیت اوہدا خط مایپاں ول آگیا۔ ماپیاں نوں خط دیکھ کے چاہ چڑھ گیا۔ صادق دی ماں خط سُن لئی بے چینیں سی پر جدوں صادق دے پیو نے خط پڑھیا تے اوہدی بے وسی جیسی چیک نکل گئی۔ اوس آکھیا۔ ”صادق دی ماں خط وچ لکھیا اے پئی تیرے پڑھے لکھے پتھر نے ہُن کدی وی ساڑے میتھے نہیں لگنا۔“ ایناں آکھ کے اوہ سر سُٹی ویٹروں باہر چلا گیاتے صادق دی ماں دل پھر کے بہہ گئی۔ ”ہُن کیہ بنے گا۔۔۔ ہُن کیہ بنے گا؟“

مشق

1- تھلے دتے غلط بیانات نوں صحیح کر کے لکھو۔

الف: افسانے دے کر دار حقیقی ہوندے نیں۔

ب: افسانہ صرف اُطف لین ائی پڑھیا جاندی اے۔ ایہدا زندگی دے مسلیاں نال کوئی تعلق نہیں ہوندا؟

- ج: افسانے دی کہانی سُچی ہوندی اے۔
- د: افسانہ پڑھ کے کمل کہانی دا احساس ہوندا اے۔ پڑھن والے کہانی دے اگلے حصے دی پیاس محسوس نہیں کر دے کہ اگانہ کیا ہووے گا۔
- ه: افسانے وچ کوئی اخلاقی سبق نہیں ہو گداتے نہ ای معاشرے دیاں خرایاں اُتے چوٹ ہوندی اے۔
- 2- افسانہ لمیاں اڈیکاں دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔

قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ بارے کچھ یادگار واقعہ

خوشامد توں کا وڑ

24 دسمبر 1945ء کوں وارڈ ڈسٹرکٹ مسلم لیگ دے کچھ کارکن قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دے دولت خانے تے ہک جلسے وچ شرکت دی دعوت ڈیوٹن گئے۔ انھیں وچوں ہک بندے مصافحہ کریندیں ہوئیں عقیدت دے جوش تھوں مجرور تھی کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دا ہنچھم گھدہ۔ ایہہ حرکت ڈیکھ کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمایا۔ ”لوکیں کوں چاہیدے جو اواہ میکوں معمولی بندہ سمجھا کرن پیرو مرشد گھمن۔ ایں طراں لوکیں وچ غلط طریقین نال بر جھکاون دی عادت پئے دیکی۔ جیکوں عام انداز وچ شخصیت پرستی آکھیا ویندے ایہہ بیماری جھناں نقصان ڈیندی اے۔ اتحاد اسلام وچ ناروائے ناجائزی ہے۔“

ایں طراں دا ہک بیا واقعہ کی الدین پال لکھدیں:-

”میکوں یاداے جو ڈالاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ پنجاب مسلم سٹوڈنٹس فیڈریشن دی کا نفرس توں فارغ تھی کے ہٹل اپرے تاں ساڑے ہک سنتی خواجہ اشرف احمد عقیدت دے جوش وچ اتحاد دے پیریں کوں ہنچھ لاون دی کوشش کیتی تاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ انھیں دی ایں گالھ (گل) کوں بر احسوس کیتا تے آکھن لگے صرف اللہ سئین دے اگوں جھکن ضروری اے کیوں جو اسلام ایں گالھ تے زور ڈیندا۔“

اصول پسندی

”1944ء وچ وزیر اعلیٰ سندھ سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنا اختیار و رتیدیں ہوئیں مسلم لیگ دی ہائی کمان توں مشورہ کیتے بغیر ہک انگریز مسٹر تھامس کوں وزیر زراعت بنا گھدہ۔ انھیں دا ایہہ قدم اصول دے خلاف ہا۔ پراوہ سمجھدے ہن جو میں وزیر اعلیٰ ہاں جو چاہوں کر سگدا۔ پھل ایہہ انھیں دی غلط فہمی ہجی تے وڈے سوکھ نال قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایہہ غلط فہمی رفع کر دی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ غلام حسین ہدایت اللہ گوں دہلی سڑوایاتے انھیں دے ساہمنے ڈو صورت اسکھیاں جو انگریز وزیر گوں بر طرف کر ڈتا ونجے یا وزیر اعلیٰ خود استغفار ڈے ڈیوٹن۔ آخر کار مسٹر تھامس گوں وزارت چھوٹی پئی۔

ایں طراں ہک واری ول سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنی کابینہ وچ غیر مسلم لیگی مولا بخش گوں شامل کر گھدہ۔ سئین محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ ایں خود سری گوں برداشت نہ کیتا تے واضح طور تے سر غلام حسین گوں حکم ڈتا جو اوه خودا ستغفاری ڈے ڈیوٹن یا مولا بخش کوں مسلم لیگ وچ شامل کر گھمن۔ ورنہ انھیں کوں استغفاری ڈیوٹن دی ہدایت کر ڈن۔ مولا بخش سندھ دے سابق وزیر اعلیٰ دے بھرا ہئ۔ انہاں مسلم لیگ وچ رلن توں انکار کر ڈتا پر وزارت نہ چھوڑی۔ جیدیدی وجہ توں غلام حسین ہدایت اللہ گوں خودا ستغفاری ڈے کے کابینہ تڑواںی پئی۔ اوندے بعد بنٹ والی کابینہ وچ مولا بخش کوں شریک نہ کیتا گیا۔

خیانت کیوں کراں؟

مقابر زمین لکھدیں:-

”میڈے ابا سئین آگرے وچ جھ ہن۔ اتحاد ڈسیا جو ہک واری قائد اعظم کہیں کیس دے سلسلے وچ آگرہ تشریف گھن آئے۔“

مسلم لیگ جلسہ کرٹی چاہندی ہئی پر قائد اعظم ایہم آکھ کے جلسے ویچ آؤں تو انکار کر ڈیتا جو میں اپنے مُوکل دی طرفوں پیش تھیوں آیاں چیندی اور فیس ڈیتی اے۔ میں ایندے ویچ خیانت کیوں کراں؟ ٹسٹس جلسہ وال کہیں ڈیندے رکھ گھون۔ میں اپنے خرچے تے آویساں۔“

ضابطے دی پابندی

محبوب عالم عکسی لکھدٹن:

1946ء دی گل اے جو علی گڑھ ویچ ہیک جلسہ تھیا۔ چیندی صدارت ہک نوجوان طالب علم محمد نعمن ایم اے کیتی۔ ڈو جھے مقرر ان دے بعد جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ تقریر کرٹ کھڑے تھے تاں جلسے دے صدر انخاں کوں تقریر کرٹ توں ڈک گھدا۔ آپ فوراً بہہ تھے تے جیسیں ولیھے وال سڈیا گیا تاں تقریر کیتے۔ جلسہ لکھن دے بعد قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایس بارے پچھیا تاں اوں ڈسایا جو ”ایہہ لوکیں تے رعب سُنِن سانگے کیعا گیا۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ آکھیا جو“ میں ایہہ سب کجھ ضابطے دی پابندی سانگے کیتے“ تے اوں گوں نصیحت وی کیتی جواہ وی ایس طراں نظم تے ضبط نال کم گھنن۔“

ظاہر اے اوں ولیھے قائد اعظم دی جاہ کوئی بیالیدر ہوندا تاں اوہ اپنی توہین سمجھ کے اوں ولیھے جلسے و چوں لگا وینداتے ایس طراں وڈی گڑھ تھیندی۔

پاکستان ویچ کوئی بادشاہ کائیں

محمد یامن خان لکھدٹن:

دہلی ویچ آل انڈیا مسلم لیگ دا جلسہ تھیند اپیا ہا۔ ہک خوشامدی نعرہ ماریا: ”شاہ پاکستان۔ زندہ باد۔“ قائد اعظم خوش تھیوں جاہ فوراً آکھن گے ”ڈیکھو تھا کوں اپنی بھیاں گا لھیں اصول نہیں کر نیاں چاہیدیاں۔ پاکستان ویچ کوئی بادشاہ کائیںاں ہوئی۔ اوہ مسلماناں دا جمہوری ملک ہوتی۔ جنھاں سارے مسلمان برابر ہوئے۔“

مشق

- 1۔ انھیں واقعیں و چوں قائد اعظم دے کیھڑے کیھڑے اصول ساہمنے آندن؟
- 2۔ بے ترتیبے لفاظاں گوں ترتیب ویچ لیا کے جملے بناؤ۔
- ا: ای۔ محسوس۔ گالھ۔ کیتا۔ قائد اعظم۔ دی۔ گوں
- ب: رفع۔ کر ڈتی۔ غلط فہمی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ ایہہ
- ج: شامل۔ گوں۔ مولائیخش۔ کر گھدا
- د: چاہندی۔ پیئی۔ جلسہ کرٹ۔ مسلم لیگ
- ه: بیا۔ لیدر۔ کوئی۔ جاہ۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ دی۔ ہوندا
- 3۔ واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔

حرکت، بندہ، عادتاں، شخصیتاں، واقعہ، عقیدت، مشورے، صورتاں، وزارت، ضابطے

آسرا

بابی جی! ”میں تھاڑے گھروں نہیں نتاس گا۔“ محمود نے مینوں اطلاع دی۔

”کیا مطلب؟“ ”میں پُچھیا۔ کیوں جے گل مینوں سمجھنیں سی آئی۔“

”اوی جی۔ پہلاں میں جنہاں گھر اور ویج وی کم کیتاے میں اوھوں نس کے آجائندساں۔ پہن نہیں نتاس گا۔“

”اوکیوں نی،“ ”میں پُچھیا۔“

”جی ہن میں وڈا ہو گیا۔ مینوں پتاے پی تھاڑے جیہے چنگیاں لوکاں کوں رہن ویج ای میری بھلیائی اے۔“ اوہنے پیڑھی تے کھلو کے برتن دھوندیاں ہویاں جواب دتا۔ کیوں جے زمین تے کھلوتیاں اوہدا گھنٹے نکلے تکب نہیں سی اپڑدا۔

”محمود تیری عمر کنی کو ہو وے گی؟“

”پتا نہیں جی۔ شاید میری ماں نوں پتا ہو وے۔ پر جی اوہنوں وی کیہ یاد رہیا ہونا ایں۔ عمر وی کوئی یاد رکھن آئی چیز اے۔“

محمود دی ایں فلاسفی دامیرے کوں کوئی جواب نہیں سی۔ میں چپ کر گئی۔ پر اوہنوں تاں اللہ وتوں گل کھلار کے کرن دی عادت سی۔

حالے اوہنوں ساڑے گھر آیاں اک مہینا ای ہویا سی۔ پر اوہنے بول بول کے تے چیز ایں بارے سوال پُچھ پُچھ کے میرا مغراہی پکٹ لیا سی۔

میری وی مجبوری سی۔ نوکر آج کل ملدے ای نہیں۔ ایں لئی اوہناں دیاں بوہت ساریاں گلاں برداشت کرنا یاں پے جاندیاں نیں۔ میں

سوچیا اک دو دن بول بال کے جدوں محمود دی زبان دی اُلیٰ لکھ جائے گی تاں آپے ای خموش ہو جائے گا۔ پر تو بہ کرو جی۔ اوہ محمود ای کیہ جیہڑا دو منٹ زبان تالوں نال لا جاوے۔

محمود فیر بول پیا۔ ”باجی میرا بڑا دل کردا سی میں وی پڑھائی کرائ۔ پر ایہہ گل سن کے ماں نے مینوں اوہ مار ماری جے میں ساریاں گلاں بھل گیا۔“

”ماریا کیوں سی تیری ماں نے؟“ ”میں ایویں ای بے دھیانی نال پُچھیا۔“

”جی اوہ کہندی سی۔ سانوں کیہ لگے پڑھائیاں نال۔ کتے کم تے لگ گئیوں تے چار پیسے کمالیں گا۔ توں پڑھ کے کیہڑا باو بن جانا ایں۔“

”نهیں باؤ آں دے سرال تے کوئی سنگ ہوندے نہیں۔“ ”میں اوہ دل رکھن ائی کیہا۔“

”جے تیوں ایناں ای شوق اے۔ تاں میں تیوں پڑھادیاں کرائ گی۔“

”سچ باجی جی۔“ اوہ دے پڑائے ہوئے بھاں تے ہاسہ آگیا تے پُچھیاں اکھاں مشالاں والگوں چک پیاں۔ ”میں --- پڑھ سکناں وال --- میں وی پڑھ جاواں گا۔“ اوہنوں یقین نہیں سی آرہیا۔

”ہاں ---- ہاں کیوں نہیں۔“ ”میں تسلی دی۔“

”تی جی کئے چنگے او۔ میں تھاڑے گھروں کمدی وی نہیں نہیں گا۔“ تے ایہہ کہند یاں کہند یاں شاید خوشی دے ماریاں اوسدے ہتھ کنپ گئے تے نویں پلیٹ دے چارٹوٹے ہو گئے۔

میں مر کے دکھیا۔ تاں محمود اپنیاں نظر اس را ہیں رحم دی اپیل کردا کھڑا سی۔ اور ہدیاں نظر اس جو میرے کلجنوں و نھ گھیاں، زکا جیہا بال و چارا، ایہنوں کھیاں فکر اس پے گھیاں نہیں۔ میں پرت کے فیراپنے کم وچ رجھ گئی۔

کافی چر بعد اپنی مری جیہی اواز آئی۔

”باجی جی تساں مینوں ماریا نہیں۔“

”کوئی نہیں غلطی انسان کولوں ای ہو جاندی اے۔ مارنا کا ہدے لئی سی۔“

میں کیہا تاں اور ہدیاں اکھاں وچ اٹھرو آ گئے۔

”بجی پہلے والیاں بیگماں تے مینوں بوہت مار دیاں سن۔“

دو بے دن میں اورہا قاعدہ تختی لے آئی تے پڑھائی شروع کراوی پر میں اورہدیاں گلاں توں بوہت عاجز ساں۔ سبق تاں اودہ انخ یاد کر لیند اسی۔ جو میں واء و گے۔ پر پڑھد یاں پڑھد یاں ہور گلاں چھیڑ کے بہہ رہند اسی اک دن سبق پڑھ رہیا سی۔ بابا آیا۔ آم لایا۔ تاں کہن لگا۔ ”سانوں تے پتا ای نہیں امب داسواد کیہو جیہا ہوندا اے۔ ابا ہوندا تے امب کھواندا ناپرا وہ تے اودوں ای فوت ہو گیا سی جدوں میں زکا جیہا ساں۔ مینوں تے یادوی نہیں ابے دی شکل۔“ ماں کہندی اے ”توں میرے کچھڑ سیں۔ جدوں تیرا ابا فوت ہو یا سی۔“ پر ماں نے جدوں دو جاویاہ کیتا۔ اودوں میں وڈا سارا ساں مینوں سب یاداے۔“

”تیری ماں نے دو جاویاہ کر لیا اے۔ فیروی تینوں پڑھایاں کھایاں۔“

”اوہ جی کریہ کر دی وچاری۔ چھیاں جیاں نوں کوئی پال دی؟“

میر انوں پیو دی بڑانگا را اے۔ ہک پیسے دادیوال نہیں۔ روز نشہ کر کے آ جاند اسی۔ تے سانوں ساریاں نوں گٹ دا سی۔ ایں کر کے ماں نے سانوں کم تے لادتا پئی اوہدی مار توں تاں نچ جاویاں گے۔“

”ہن گزارہ چل جاندا اے تھاڑا۔“

”آہو جی! میرے وڈے بھرا کدوں دے کم تے لگ گئے ہوئے نہیں۔ میں وی کم کرناوال۔ واہ۔۔۔ واہ گزارہ ہو جاند اے جی۔ ہن میں پڑھ لکھ کے باو بن جاویاں گاتے ماں نوں نویں کپڑے لے کے دیاں گانا لے جی۔ میں اوہنوں مزیدار چھیجاں وی کھواوال گا۔ وچاری سکے ٹکڑے کھا کھا کے اک گئی ہوئی ایں۔“

”اچھا۔ ہن ٹوں تقریر بند کرتے سبق یاد کر۔“

”بچھا جی۔“

پرنہ اورہدیاں تقریر ایاں بند ہوئیاں تے نہ اودھیاں نال سبق یاد کر سکیا۔ اک دن میں خفا ہو کے کہہ دتا۔ ”محمود! جے توں پڑھائی کرنی ایں تاں سب کچھ چھڈ کے پہلاں دھیاں نال سبق یاد کریا کر نہیں تاں میں پڑھانا چھڈ دیاں گی۔“

فیر انہوں لگ پیا پئی میں کوئی کم دیکھاتے اگے پچھے ہو گئی مرٹ کے جو آئی تاں محمود ہوئی غائب۔

”محمود توں کتھے سیں؟“

”بایی میں سبق یاد کر رہیا ساں۔“ اوہدا ایہ بہ جواب میتوں لا جواب کر دیدا اسی۔ تے میں دل ای دل ویچ شرمندہ جیہی ہو کے اوہ کم آپے ای کر لیندی ساں پر جدوں تھوم پیاز دی بو میریاں ہتھاں ویچ رج گئی تے برتن مانجھ مانجھ کے ہنہوں گھس گئے تاں محمود دی پڑھائی توں چڑھی چڑھن لگ پئی۔ پر کردی کیہ۔ سیانے آکھدے نیں پئی گل بیباڈھوں وجانا پیندا اے۔ میتوں وی ہن کوئی علاج نہیں سی تجھر رہیا اپنی کیتی دا؟ میں والا کے محمود نوں کہندی رہندی ساں۔ ”محمود پہلاں کم کر لیا کر فیر سبق یاد کر لیا کر۔“ پر اوہ سبق ویچ ایناں ڈیبا ہو یا ہنداسی بچ قاعدہ اوہدے ساہمنے ہوئے نہ ہوئے بس الکھاں بند کر کے طوطے واگلوں بولی جاندا سی۔

اک دن میں کم ٹوں واپس آئی۔ تھکی ہوئی ساں تے بھکھ وی گلی ہوئی سی۔ میں پھیتی پھیتی مونہہ تے پانی دے چھٹے مارے تے محمود نوں اواز دتی۔

”محمود کھانا لیاء۔“ تے آپ اخبار و پکھن لگ پئی۔ پندرہاں (15) منٹ لگھ گئے یا شاید آڈھا گھنٹا۔ پر کھانے دی شکل ای نظر آئی۔ تاں میں کچن وال گئی۔ چلھے اتنے سکھنا تو اپیسا سڑدا سی تے محمود ہل ہل کے سبق پڑھی جارہیاں۔ اک دم میرا دماغ بھسپھیری واگلوں بھوں گیا۔ میں محمود دے ہتھ و چوں قاعدہ کھوہ کے پراہنہ سُٹ دیتا۔ اوہ جیران کھلوتاں خ میرے ول ویکھی جارہیاں جویں پھردا ہو گیا ہووے۔ میں اوہ باستہ چک کے اک کونے ویچ رکھ دتاتے چیک کے آکھیا۔

”بس بیتیری ہو گئی۔ تیرا پڑھنا لکھنا بند۔“

اوہ کچھ چر کھلوتا رہیا فیر کچھ چر بعد میتے ٹوں حسرت بھریاں نظر ای نال تکدے تکدے ہوئی ہوئی بُو ہے وال ٹر پیا۔

”محمود۔ کدھر جارہیاں؟“ میں اواز دتی۔ پر شاید اوہ نہیں سی۔ ہوئی ہوئی قدم رکھدا جویں نیندرویچ ٹر ٹر رہیا ہووے۔ اوہ بُو ہے و چوں باہر نکل گیاتے آج تیک نہیں پرتیا۔

مشق

- 1- ایں افسانے داخلہ صادا پنے لفظاں ویچ لکھو۔
- 2- محمود نے تعلیم حاصل کرنے دے شوق بارے پنج سطر ایں لکھو۔
- 3- محمود نے میتے وال حسرت بھریاں نظر ای نال کیوں ویکھیا؟ وضاحت کرو۔

حضرت نو شہنگخ بخش رحمۃ اللہ علیہ

پنجاب وِچ اسلام دی روشنی پھیلان تے لوکاں نوں ہدایت دی سدھی راہ سکھان والے اللہ دے نیک بندیاں تے بزرگاں و چوں حضرت نو شہنگخ بخش رحمۃ اللہ علیہ و ا مقام بڑا اچا۔ اوہناں دا اصل ناں حاجی محمد اے۔ لقب نو شہ، تے گنج بخش خطاب سی۔ اوہ 1014 ہجری برصغر 1602 عیسوی نوں موضع گھاگاں والی وِچ پیدا ہوئے۔ اجکل ایہہ پنڈ تھیں چھالیہ ضلع منڈی بہاؤ الدین وِچ اے۔ اوہناں دے والد حضرت علاؤ الدین غازی نے پیدل سَت (7) حج کیتے۔ آخری واری حج تے جان ویلے اپنی گھروالی نوں فرمایا! ”میں حج کرن جا رہیا وال۔ میرے جان توں تھوڑے دن بعد ای اللہ تعالیٰ ساڑے گھر اک پُرٹر عطا کرے گا۔ جیہڑا بڑا قسمت والا تے اللہ دا ولی ہو وے گا۔ اوہناں حاجی محمد رکھنا۔“ ایہہ خوشخبری ہو کئی بزرگاں نے وی دیتی سی۔ چنانچہ ولادت ویلے بچے داناں حاجی محمد رکھیا گیا۔

حضرت علاؤ الدین غازی جدوں حج توں واپس پرتے تے اوس ویلے حضرت نو شہنگخ بخش رحمۃ اللہ علیہ دی عمر پنچ (5) ور ہے ہو چکی سی۔ اوہناں مڈھی تربیت اپنے والد تے چاچے شیخ حسین الدین رحمۃ اللہ علیہ ہوراں کلوں حاصل کیتی۔ بعد وِچ موضع جا گوتارڈی اک دینی درسگاہ و چوں حافظ قائم الدین کلوں قرآن، حدیث تے فقہ دی تعلیم لئی۔ ایسکوں ای قرآن پاک دی قرأت دے سَت (7) معروف طریقے سکھئے۔

حضرت نو شہنگخ بخش رحمۃ اللہ علیہ نے ظاہری تعلیم مکمل کرن گروں بھلوال جا کے سلسہ قادری دے معروف روحانی بزرگ حضرت ٹھنی شاہ سلیمان نوری حضوری رحمۃ اللہ علیہ دے ہتھا تے بیعت کیتی۔ مرشد دی توجہ تے رہنمائی نال اوہناں نے بڑی پھیتی تصوف دیاں منراں طے کر لیا۔ مرشد دے حکم مطابق مُطْنُو شہرہ تارڑاں وِچ اپنا تبلیغی مرکز قائم کیتا۔

حضرت نو شہنگخ بخش رحمۃ اللہ علیہ دے ایسی علمی تے روحانی مرکز وِچ ذور دراز توں آکے لوک فیض حاصل کر دے سن۔ نہ صرف ہندوستان سکون کابل، قندھار تے کشیر دے علاقوں وِچ وی اوہناں دے مرید تے خلیفہ موجود سن اوہ دن رات اللہ تے اللہ دے رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا پیغام گھر کھرا پڑا نے سن۔ جھٹے ضرورت ہوندی او تھے ایہہ نوشاہی درویش وعظ نصیحت توں کم لیندے تے جھٹے لوڑھیوں کردے باطن دی نظر نال لوکاں دے دل دی کیفیت بدلتے کر کھو دیندے۔ بوہت ساریاں کتاباں وِچ لکھیا ہویاے کہ اوہناں دے سوہنے اخلاق، اپچے کروار تے مٹھی گفتار توں متاثر ہو کے ہزاراں لوک اسلام دے حلقے وِچ داخل ہوئے۔

حضرت نو شہنگخ بخش رحمۃ اللہ علیہ دی حیاتی رتبی محبت تے رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق وِچ رنگی ہوئی سی۔ اوہ اکثر فرماندے سن کہ ”سادی زندگی دا طور طریقہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سنت دے مطابق اے۔“ اوہ بڑے ہمدرد، نعمگمار، ملن سار، خدمت شوار تے ہس مگھ سن۔ دو جیاں نوں تکلیف وِچ دیکھ کے رنجیدہ ہو جاندے سن تے ہر ویلے اوہناں نوں خوش پچان دی کوشش کر دے۔ آئے گئے دی خدمت اپنے ہتھیں کر دے۔ اپنی روزی محنت نال کماندے جو کچھ مل جاندا اوہ دے اُتے صبر شکر کر دے۔ حمد، لاچ تے خود غرضی توں بچن دی تلقین کر دے۔ ہر ویلے عاجزی تے انکساری وِچ رہندا۔

توکل اوہناں دا اوڑھنا بچھوناسی۔ دستر خوان بڑا وسیع سی۔ کوئی غیر مسلم وی آجاندا تے اوہدی پوری پوری خدمت کر دے۔ سخاوت دا ایہہ عالمی کہ کدے کوئی سوالی خالی ہتھنہ جاندا۔ ایسے دریادی تے سخاوت پاروں لوک اوہناں نوں گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ آحمدے سن۔

حضرت نو شہر گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ عالمان، درویشان تے وڈی عمر دے لوکاں دا پورا پورا احترام کر دے سن۔ نکیاں نال خاص شفقت کر دے۔ اوہ فرماندے سن۔ ”جیہڑا ابندہ اپنے استاداں دا صحیح احترام کرے گا او ہو کامیابی نال منزل اُتے اپڑے گا“۔ اوہناں دے لئے پڑھا ہاشم رحمۃ اللہ علیہ دریا دل دے استاد مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی نے آپ دے روحانی مرتبے دی شہرت سُنی تے ملن دی خواہش کیتی۔ اوہناں اپنے بیٹے دے نال خط وچ لکھیا کہ مولانا کیوں جسے تیرے استاد نیں ایں لئی میرا فرض اے کہ پہلے میں خود چل کے اوہناں کوں ہوآواں۔ جدوں اوہ سیالکوٹ اُپڑے تے مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی اوہناں دے حسن اخلاق تے روحانی مرتبے توں بڑے متاثر ہوئے تے اپنے حق وچ دُعا کروائی۔

حضرت نو شہر گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے آن گنت مرید سن۔ جیہڑے اوہناں دے ارشادات توں ہر دلیلے فیض اٹھاندے سن۔ اوہ مریداں نوں ہمیشہ بھائی یا اللہ والیو کہہ کے بُلاندے سن۔ جدوں مریداں نوں وعظ فرماندے تے ان گلدا۔ جویں کوئی کتاب وچ مضمون مٹھا رس گھول رہیا اے۔ اوہناں دے ایہہ وعظ پنجابی وچ ہوندے سن تاں جسے لوکاں نوں اسانی نال سمجھ آسکن۔ اوہناں دی اُردو تے پنجابی شاعری وچ اسلام دی تعلیم تے چنگے اخلاق دی تلقین ملدی اے۔ آپ دے کچھ وعظ پچھپ چکے نیں۔ جیہڑے پنجابی نشر دا سمجھ توں پُرانا نمونہ سمجھے جاندے نیں۔ اوہناں دے عظاں وچ قرآن مجید دے نال نال حدیث پاک دے احکامات تے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سیرت دے جھلکارے ملدے نیں۔ ایہناں وعظاں دی روشنی وچ آج وی اسیں اپنے اخلاق تے کردار ٹوں اچا کر سکنے آں۔
لوکاں لئی اوہناں دی تعلیم دا خلاصہ انجاے:

اللہ توں اک متواہدے توں سوا کسے ہو رو دی عبادت نہ کرو۔

اللہ تعالیٰ دے رسول دی اطاعت کرو۔ پیغمباں تے مسلکیناں نال دلوں پیار کرو۔ دوجیاں دی خدمت تے مدد بناں لائچ کرو۔ وعدے دی پابندی کرو۔ استاداں تے بزرگاں دی عزت کرو تے لڑائی جھگڑے توں دُور رہو۔ صفائی دا خاصل خیال رکھو۔ وقت دی قدر کرو۔

حضرت نو شہر گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی من کچھوں تعلیم نے معاشرتی سلطھ اُتے زبردست انقلاب برپا کیتا۔ اوہناں دے عقیدت مند جیہڑے نوشایی کھلاندے نیں آج وی دُنیا دے کونے کونے وچ اسلام دی تبلیغ وچ مصروف نیں۔

اللہ دے ایں بزرگ نے 1103 ہجری برابر 1691 عیسوی نوں وصال فرمایا۔ اوہناں دا مزار موضع نمل شریف تحصیل پھالیہ وچ اے۔

مشق

- 1 حضرت نو شہر گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا اصل ناں کیہی تے آپ کدوں تے کتھے پیدا ہوئے؟
- 2 حضرت نو شہر گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے مرشد کون سن تے اوہ کیہڑے سلسلے نال تعلق رکھدے سن؟
- 3 حضرت نو شہر گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے اپنا تبلیغی مرکز کیتھے قائم کیتا؟
- 4 اوہ اپنیاں مریداں نوں کیا آکھ کے بُلاندے سن؟
- 5 حضرت نو شہر گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے کدوں وصال فرمایا؟

ہُن کوئی دیوانہیں بَلْدَا

علی جان مظفر آباد آزاد کشمیر دے اوں شہید دا پُرے سی جس نے مقبوضہ کشمیر دی آزادی لئی اپنی جان قربان کر دتی سی۔ علی جان اوں ویلے بوہت نکاں سی۔

اوہ دے فلے جنے گھر دا ویٹرہ ہر موسم وچ ہرا بھر رہنا سی۔ خُرمانیاں، ناکھاں، تے آلو چیاں دے رکھاں تھلے اوہ گلی ڈنڈا تے شاپو کھیڈدا۔ چٹے کھنور والاں والی جیہنوں گھر دے فلے وڈے سارے ”بے جی“، ”آ کھدے“۔ اوں نوں ماں توں ودھ پیار کر دی سی۔ ہر ویلے پھر چکلی پھر دی۔ اپنے ہتھناں مونہہ وچ بُر کیاں پاؤ ندی سی۔

کدی کیدھرے جے ذرا جھاں پنڈا تھا ہو جاندا تے دنویں ہتھ رب دی بارگاہ وچ چک کے اوہ دی جیاتی دیاں دعاواں منگدی۔ پُر جد دل اوہ ہنے سکول وچ پہلا قدم دھریا تے دادی اک سوریچ پچھیتی اوں دلیں ڑگئی۔ جھوٹوں کوئی واپس نہیں آؤندی۔ ہن اوہ تے اوہ دی ماں تے بدھا دادا اوں ویٹرے دی رونق رہ گئے۔

اوں اکثر اپنی ماں نوں اک تصویر ہتھاں وچ لے کے روندیاں ویکھیا۔ جے کدی اوں نے ایس تصویر بارے ماں کو لوں پچھیا وی تے اوہ کچھ نہ دسدی بلکہ تصویر لکا دیندی۔

اوں سے کشمیر دی آزادی دی تحریک بڑے زوراں تے سی۔ مقبوضہ کشمیر توں ظالماء دے ہتھوں سناۓ ہوئے قافے مظفر آباد آ کے پناہ لے رہے سن۔ ایہناں وچوں کجھ لوکاں نے اوہناں دے گھروی کجھ دنائی پناہ لئی۔ اک دن اوہ دی ماں نال اوہناں دیاں گلائیں کے اوہ حیران رہ گیا۔ کیوں جے ماں نے آج تک جیہڑی تصویر اوہ دے کو لوں لکوئی ہوئی سی تے کوئی دن ایسا نہیں سی لگا جیا جد اوں ہنجواں دے ہاراوس تصویرتے نہ پائے ہوں، اوہ دے شہید پیو دی سی۔ جیہنے اپنی دھرتی ماں دی آزادی لئی جان قربان کر دتی سی۔ اوہ اوں بہادر علی شیر خان شہید دا پُریتے سی۔

ہن اوہ دا گو خواب تی جے اوہ اپنے پیو دے پیراں تے ٹرے گا۔ اوہ دے وانگر بہادری دے کارنا مے سرانجام دیوے گا۔ لوڑ پئی تے ایس دھرتی دی مانگ اپنے لہو نال سجاوے گا۔ ایہہ سوچ دے ہن اوہ سکول توں نکل کے کالج وچ قدم رکھ چکیا سی۔ ماں دے والاں وچ چٹے وال چاندی دیاں تاراں والگوں پھمکن لگ پئے سن تے دادا ڈنگوڑی توں بنائیں سی سکدا۔

مقبوضہ کشمیر وچ مسلمان آزادی لئی جدو جدد کر رہے سن تے آزاد کشمیر دے مسلمان وی اوہناں دی آزادی لئی دل وچ اوہناں ڈرگی تڑپ رکھ دے سن۔ ہر گھر دشمن دے ظلم دانشانہ بن چکیا سی۔ اوہ گھر جنہاں دیاں چھٹاں تے انگوراں دیاں ویلاں لکھدیاں سن۔ جنہاں وچ ساگ تے پنیر دے سامن نال چٹے ابلے ہوئے پچوں پکدے سن۔ اوہناں وچ ہن ہرو میلے گولیاں دیاں داجاں تے غم دیاں بدیاں چھائیاں ہوئیاں سن۔ ظلم دی رات مکن تے نہیں ہی آؤندی۔

اک دن اوہ کالج اپڑیا تے ہر پاسے آگو نعرہ سنائی دتا۔ ”چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! بارڈر لائن توڑ دیو!“ دارواہ ہر پاسے سُنائی دے رہیا سی۔

چلو! چلو! مقبوسة کشمیر چلو! او بنے ایہناں نعریاں داڑھو لیا۔

پوہا گھدی برف و رگی ٹھنڈی رات سی۔ جھڑی گی ہوئی سی۔ مظفر آباد شہر دے لوکی ٹھنڈتوں پکن لئی کا گٹریاں، صندلیاں تے ہیٹر بال کے بیٹھے رات پتار ہے سن۔ علی جان دی بدھی ماں ویٹرے ویچ بے چینی نال پھرہی سی تے بڑھا دا گھنڈ نال اپنائی ڈھاؤ جو گھسیدا کدی اک پولیس چوکی تے کدی دوچی پولیس چوکی وے تے بھجد۔ کیوں جے اوہ حالی تیکر گھر نہیں سی اپڑیا۔۔۔۔۔ سویر ہوئی تے اوہ دے کانچ توں پتا لگا جے ”کشمیر چلو، کنڑول لائے توڑ دیو“۔ والے نوجواناں نال اوہ منڈا اوی سوریدا کوئی پنجاہ (50) میل دُور بارڈر قوَل پیل ای مارچ کردا جا پُجھا سی، ہُن تیک اوہدا کوئی آئندہ پتا نہیں سی لگ رہیا۔ بڑھا دا بار بار پولیس چوکیاں دے چکلا رہیا سی۔

ماں نمانی دا دل مُٹھ ویچ آیا ہو یا سی۔ ہونی ہو کے رہندی اے۔ اوس ویکھیا۔ اوہ دے ویٹرے دا دُٹاؤ ہا کسے کھول دتا اے تے ایکبو لینس و چوں پولیس دے سپاہیاں نے مُنجی کڈھی۔ اوہ دے بڑھے داداے دیاں پلاکاں تے ہنخوں تے اوہ اوہدی لاش وصول کر رہیا سی۔ ویکھدیاں ویکھدیاں اوہدا ویٹر امرداں تے زنا نیاں نال بھر گیا۔ اوہ اوہدے شہید پُرتوں ایہناں لفظاں را ہیں خراج عقیدت پیش کر رہے سن۔ جے ایہہ جوان شہادت دے نشے ویچ سینہ تان کے نعرے ماردا ”ہمارا کشمیر جھوڑ دو“۔ باوٹدری لائے ودھ رہیا سی تے گولیاں دیا یو چھاڑ ہو گئی۔ اوہ آپ شہید ہو گیا پر آزادی دا دیوا بال گیا۔ بھانویں ہُن اوہدے اپنے ہمیرے گھر ویچ کوئی دیوا نہیں بلدا۔۔۔۔۔

مشق

- 1 علی جان دی ماں کس دی تصویریوں لکوکے رکھدی تی تے کیوں؟ تھوڑے لفظاں ویچ جواب لکھو۔
- 2 علی جان نوں کیہڑے جذبے نے جہاد کرن تے مجبور کر دتا سی؟
- 3 ایس افسانے ویچ کشمیر دے کیہڑے کیہڑے پھکلاں دا ذکر کیتا گیاے؟
- 4 علی جان دے کانچ ویچ کیہڑا انعرہ گونج دا سی؟
- 5 ایہناں لفظاں دی جمع لکھو۔

چھت، کا گٹری، صندلی، گولی، بدھی، تصویر، مُنجی، جان، قافلہ، دھرتی

غازی علم الدین شہید رحمۃ اللہ علیہ

مغل بادشاہ جہانگیر دے سے بھائی لہنا سنگھ مسلمان ہویا۔ اللہ سائیں دے اوس نیک بندے نے رب نال انج لو لائی جے لوک اوہنوں حضرت برخوردار دے نال توں یاد کریں گے نیں۔ اوہناں دامزار لاہور اچ موجوداً۔

حضرت برخوردار ہوراں دی چھیویں پُشت اچ مسٹری طالع مند ہوئے نیں۔ جہاں داوسا کوچہ چاکب سواراں دے لہندرے والے ہرے تے نکلے بنیے مکان اچ ہا۔ مسٹری میاں طالع مند دے دوپتھ تے ہک دھی ہاتی۔ اوہناں نے جمعرات 4، دسمبر 1908ء نوں جتنی والے نکلے پتھر داناں علم الدین رکھیا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کجھ وڈیا ہو یاتاں دیں علم سکھان کیتے اوہنوں محلے دی مسیت اچ داخل کیتا گیا۔ کجھ چر بعد اوہنوں بازار نوسریاں (اندرون اکبری دروازہ) بابا کولو دے درس اچ پڑھنے پایا گیا۔ مسٹری میاں طالع مند لکڑی دا کم کریں گے سن۔ اوہناں اپنے پتھر علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں وی اپنا کم سکھا و نا شروع کیتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے لکڑی دا کجھ کم اپنے وڈے بھرا مسٹری محمد الدین توں وی سکھیا پر لکڑی دے کم اچ کارگیری بھائی دروازے وسدے مسٹری نظام الدین کو لوں سکھی۔

پہلی جنوری 1928ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اپنے پیو دے نال کوہاٹ ٹرگیا۔ کوہاٹ اپڑ کے پیو پتھر نے بتوں بازار اچ فرنچ پر دا کم شروع کر دیتا۔

جہاں دناں اچ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹ وسدے۔ اوہناں دناں اچ اسلام دشمن طاقتاں نے ہندو مسلم فساد گھنن دا ہک متا۔ پکایا تے سرکار دو عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں دی شان تے عظمت دے خلاف گستاخی بھری کتاب لکھوائی۔ جیہنوں لاہور دے بدجنت ہندونا شر راج پال نے چھپوایا۔

مارچ 1929ء اچ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے وڈے بھرا مسٹری محمد الدین دے گھر دھی جمی جیہنوں پیکھن کان علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹوں لاہور آیا۔ اوہناں دناں اچ لاہور دی ہرگلی محلے اچ راج پال دی بھیڑی حرکت تے گستاخی دیاں گلاں چھڑیاں ہوئیاں سن۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ایہہ دی پتالا جے راج پال نوں ایں جرم اچ پچھے میئے دی سزاوی ہوئی پر مُڑ حکومت نے اوہنوں بری کر دیتا۔ جیہدے بعد مسلماناں بھوں سارے جلسے کیتے تے جلوں کڈھے پرانگریز حکومت راج پال دی چھاپی ہوئی کتاب ٹوں ضبطنے کیتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے ایہہ دی سن لیا جے راج پال ٹوں مار مکاؤں کیتے دو مسلمان مجاهد غازی عبدالعزیز خان تے غازی خدا بخش نوں ست راج پال اتے وکھو وکھو کھملے کر چکے نیں۔ پر راج پال مرنوں بچیار ہیا اے۔ پر غازی عبدالعزیز خان نوں چودھاں سال تے غازی خدا بخش نوں ست سال قید دی سزا ہو پیکھی اے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ایں گل داوی پک ہو گیا جے سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق اچ ہر مسلمان آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی شان اچ گستاخی کرن دے جرم اچ راج پال ٹوں دوزخ دی بجاہ اچ سُٹھ نوں کالما اے۔ ایہہ ساریاں گلاں سن کے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل اچ دی سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق والے بُٹھے نے پنگر نا شروع کر دیتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے تے عالم ہانہ فاضل۔ پراللہ سائیں نے اپنے حبیب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق دا جیہر ابوٹا اوہدے من اچ لایا اوہ تھوڑے ای دناں اچ بھلن تے آیاتے اوہنے چار پھریے مشک مجاہدتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دیاں دھماں جگ اُتے انچپیاں بے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے سارے مسلماناں دے دلاں اچ محکم جھوکاں لائیاں۔

16 اپریل 1929ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل دریا اچ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عشق دا ہڑھا یڈے زورناں آیا جے (20) سال چار (4) مہینے تے دو (2) دناں دی عمردا گھر و علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اوہنوں ٹھاٹھ نہ سکیا۔ اوس نے جاراج پال نوں لکاریا ”پی توں اپنی مکروہ کتاب نوں ساڑاں داوعدہ کرتے اگانہ توں توں توہ کر۔“

راج پال نے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے لکارے نوں خالی بڑھک سمجھیا تے چپ ہو رہیا۔ فیر علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اوس نوں ہمیش لئی چپ کر ادیتا تے آپ غازی بن گیاراج پال دے قتل ہوون دا شور شرا بہ شروع ہو گیا تے تھوڑی دیر بعد ہندوآں نے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں پحمد کے پولیس دے حوالے کر دیتا۔

مقدمہ ایڈیشنل ڈسٹرکٹ مسٹریٹ لاہور دی عدالتے گیا۔ ہندوآں نے مل ملا کے مقدمے نوں جھبڈے جھبڈے سیشن نج دی عدالتے اپڑ دایا۔ فیر سیشن نج نوں وی مل ملا کے ہک (1) مہینا تے سوالاں (16) دناں دے اندر اندر مقدمے دافیصلہ اپنی مرضی موجب کروالیا۔ 22 مئی 1929ء نوں سیشن نج مسٹریپ نے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں موت دی سزا حکم سنایا۔

ایس فیصلے نوں سُن کے مسلماناں نوں ہیوں دُکھ ہو یا۔ لاہور اچ مسلماناں دے کئی جلسے ہوئے۔ اوہناں نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دی سزا داتاں کوئی نکرنا ہی پرسوں خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین دا ہیوں فکر ہا۔ مسلمان چاہندے سن جے بھانویں ڈھیر سارا مال وی قربان کرنا پوچھے۔ انگریز حکومت سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین نوں جرم قرار دے دیوے۔ تاں ایہہ سودا مہنگا نہیں۔

مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ یہ سڑا یٹ لاء نوں بھئی توں سدیا گیا جد کہ مسٹر فرخ حسین بارا یٹ لاء نوں لاہوروں چھیا گیا تے ہائی کورٹ اچ اپیل کر دی ہائی کورٹ لاہور نے 15 جولائی 1929ء نوں فیصلہ کر بیندیاں ہویاں اپیل خارج کر دی۔ ہائی کورٹ دے فیصلے دے خلاف پریوی کوسل لندن اچ اپیل کرن دا آہر کیتا گیا۔ اپیل دامسودہ مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ دی ٹگرانی اچ تیار ہو یا۔ انگریز حکومت ہندوآں نوں خوش رکھنا چاہندی ہاپنی ایس کیتی پریوی کوسل لندن نے وی غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں سُنائی گئی موت دی سزا نوں قائم رکھیا۔

پریوی کوسل لندن دے فیصلے بارے جدوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں دسیا گیا تاں اوہنے چھال مر بیندیاں ہو یاں ”اللہ اکبر“ دانغره ماریا تے مُرآ کھیا۔“

”تقدیر دے لکھاری نے پہلے دن توں ای میری قسمت اچ شہادت دارُتہ لکھ دتا ہا۔ انشاء اللہ ہُن مینوں دربار رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اچ حاضری دیوں توں کوئی طاقت نہیں روک سکدی۔ مینوں پک اے پئی اللہ سائیں میری قربانی نوں منظور فرمایا اے۔“

اوں دن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ خوش تے نہال رہن لگ پیا۔ پر یوی کو نسل اندن دے فصلے دی خبر سن کے مسلمان قوم جوش اچ آگئی۔ لاہور اچ تھر تھلی مج گئی۔ انگریز حکومت نوں ڈرپے گیا جے بغاوت یا فساداں دی اگ دے بھانہڑ کھلر نہ جاون۔ ایس کر کے حکومت نے جمعہ 4، اکتوبر 1929ء نوں فجر ویلے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ڈسٹرکٹ جیل میانوالی اپر اڈتا جھٹے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں 20 دن اور ہے 10 مہینے تے 27 دن اور شہید کروتا گیا۔ 31 اکتوبر 1929ء دی تاریخ مقتبھی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں آخری خواہش موجب نماز شکرانہ ادا کرن دی اجازت دتی گئی۔ جیہدے بعد اوہنوں موت دی پھانی پائی گئی۔

غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اپنی جان دے کے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا ایہہ فرمان پُورا کر دتا:

”اوہ بندہ سب توں اچھاتے سُچا اے جیہڑا اپنی جان تے مال نال اللہ دی راہ وچ جہاد کردا اے۔“

سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم داعاشق غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید جمعرات دے دیہاڑے ایس فانی دُنیا اتے آیا تے جمعرات دے دیہاڑے دُنیا توں گوچ کر گیا۔ پر اوس داناں اج وی زندہ اتے تے ہمیشہ زندہ رہسی۔

اوں سے دی سرکار دے حکم نال غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نوں جنازے تے کفن توں بناں ای میانوالی قیدیاں دے گورستان اچ دفایا گیا۔ پر مسلمان قوم نے حکومت کو لوں منگ کیتی جے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی وصیت موجب اوہدی میت توں لاہور دفنوں دی اجازت دتی جاوے۔ چوکھیاں کوششاں مگروں گورنر پنجاب نے اجازت دے دتی۔ آخر 14 نومبر 1929ء نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی میت توں بڑیاں شاناں نال قبرستان میانی صاحب لاہور اچ دن کیتا گیا جتنے حاضریاں بھرن کیتے لوک دوروں دوروں آندے نیں۔ فاتحہ پڑھ دے نیں تے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی عظمت توں سلام کر یندے نیں۔

مشق

- 1 غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دے والد دا کیہناں سی؟ اوہناں دے کئے دھیاں پُریں سن؟
- 2 غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے کس کس اسٹاک لوں تعلیم حاصل کیتی؟ تے کس کس کو لوں لکڑی دا کم سکھیا؟
- 3 غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے راج پال نوں کیوں قتل کیا؟
- 4 پر یوی کو نسل اندن دافیصلہ سُنن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے اپنے جذبیاں دا اظہار کیہڑے لفظاں وچ کیا؟
- 5 تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھوئے تھمیاں وچ استعمال کرو۔
کالھا، چنگرنا، ٹھلھنہ سکیا، مقتبھی گئی، گورستان، جھوکاں، گھرو، بدجنت، بھاہ، محکم، شہادت

واپسی (ڈرامہ)

ہلاک جیہا خوشی بھریا ساز یہ فیڈ ان ہوندے اے تے کجھ دیر جاری رہ کے ہوئی ہوئی فیڈ آؤٹ ہوندے اے۔ فیر بُہا گھلن دی اواظب بھردی اے اوہدے نال ای کے دے گُرن داتا ترا پیدا ہوندے اے۔ فیر اک جوان گُڑی (سکینہ) دی اواظب بھردی اے۔

سکینہ: ماں--- ماں جی۔ ہائے ماں کتھے ٹرگئی اے گھر خالی چھڈ کے۔ پل داو ساہ نہیں تے ماں نوں ویکھو کوئی اتنے پتا ای نہیں۔ چلن فی
سکینہ توں چھابا و کیجھ۔ کوئی روٹی دی رُکی ہے تے کھاٹھنڈا پانی پی تے اپنے رب داشکردا کر۔
(کے دے داخل ہون داتا ترا۔ اک وڈی عمر دی عورت خیار دی اواز)

خیار: اللہ جان داے المیں مہنگائی نے کتھے اپڑ کے سماہ لینا اے۔ قہر خدا دا اونتری سبزی اسماں نال گلاں کرن گل پئی اے۔ حالے کل دی گل اے جدوں سکینہ گولگو بناجہ (50) پیسے کلو ہوندے سن تے ہُن دس (10) روپے کلو ہو گئے نہیں۔

سکینہ: ماں جی ہوا وچ گلاں کرن دا کیہ فائدہ اے! آجاو دونوں ماںوں دھیاں بھہ کے دکھنکھ پھول دیاں آں۔
خیار: توں کدوں آئی ایں سکینہ---؟

سکینہ: (مسکراہٹ دے تاثر نال) جس ویلے روز آؤنی آں۔ تھانوں پتا اے سکول دی چھٹی دا اک متحیا ہو یا نامم اے۔ پرسیں دسوں بُہا کھلا چھڈ کے کتھے ٹرگئے سی؟

خیار: میں جانا کتھے سی دھیئے۔ ریڑھی والا پر لی گلی وچ ہو کادے رہیا سی سوچیا شام دی ہانڈی لئی کجھ لے لوں پرشیواں کہندیاں نہیں پرے ہو کے کھلو۔ کدی سُنے سن۔ گولگووی دس (10) روپے کلو۔

سکینہ: ماں میریے ویلے دی اپنی منگ ہوندی اے۔ اللہ بخشتے اتا جی کہندے ہوندے سن پئی جدوں اوہ نوکر ہوئے سن تے اوہناں دی تنخواہ ستانوے (97) روپے سی تے ہُن ہناؤ دھی نوں سکولوں تن ہزار روپے ملے نہیں۔ ایہہ دی تے دیکھو۔

خیار: لے ایہہ کیہ ویکھنا۔ اوہناں ستانویاں (97) روپیاں وچوں آسیاں (80) روپیاں نال پورا مہینا لنگھائی داسی تے ستاراں (17) روپیاں دی بچت کری دی سی تے ہُن تیری تنخواہ وچوں ست (7) روپے بچانے مشکل نہیں۔

سکینہ: چل ماں حوصلہ رکھ۔ فکر تے کوئی نہیں ساٹوں۔ اوکھے سو کھ مہینا لنگھائی جاندے اے۔

خیار: لے فکر کیوں نہ کراں۔ ویا نہیں کرنا تیرا؟

سکینہ: میں تے تیرے کوں ای رہنا اے ماں۔

خیار: (اُداس لبھ وچ) کئے رکھیاں دھیاں گھر وچ۔ ایہہ تے چڑیاں داچبہ نہیں۔ پھر کر کے اُذاری مار جاندیاں نہیں۔

سکینہ: اُداسی وائی گلاں نہ کر ماں۔ جے دھیاں ٹُر جاندیاں نہیں تے ٹُنہاں وی گھر آ جاندیاں نہیں۔ اللہ رکھے وی سلطان داویاہ وی تے

ہوئے گا!

خیراں: کہ ہرے آہرے لگے گاتے ویاہ ہوئے گا۔ وہ بیان کھان والیاں نوں کون دیندا اے اپنیاں دھیاں۔ سارا دن پنڈوچ پھردا اے۔ اوہنؤں تے تیرے ول ویکھ کے وی خیال نہیں آؤندما پی جھین سکولے پڑھاندی اے۔ پنڈوچ اوہدی عزت اے تے بھرا۔۔۔

سکینہ: (مگن کٹ دیاں ہو یاں) چل چھڈ مان۔ لیا اُرے گونگلو بچھلے تے ہانڈی دھریئے۔

خیراں: ہانڈی روٹی تے کرنی ایں پر چی گل اے۔ مینوں سلطان دے پھنمن چنگے نہیں لگدے۔ جیوں سورینوں نکل داۓ شامان پا کے گھر وَڑ داے۔ رنگ اوہدا پیلا اے۔ نشناں و انگر کمرے وِچ جالد داے۔ ویہ (20) واری کرم داد نے کہیا اے کہ منڈیا میری آڑھت دی دُکان تے چل کے بہہ پراؤ ہدے تے کوئی اثر ای نہیں ہوندا۔

سیکنہ: ماں چھڑ دے کھیڑا اوہدا۔

خیراں: کھیڑے اکس طراں چھڈاں۔ میرا شک لیقین ویچ بدلہ اچاند اے کے اوہ ضرور کوئی نشے کردا اے۔

سکینہ: (غمگین لمحے وچ) ماں اصلی گل تے ایہہ وے کہ ویرسطان پچی مچی نشہ کردااے۔ میرے تے پس وچوں اوہنے کئی واری پیسے وی کلڑ ہنیں۔

خیراں: شاواشے کڑیے تیر اشاواشے۔ تے مینوں توں کیوں نہیں دسیا ہمن تائیں۔

(بُوہا کھڑکن دی اوزاً بھر دی اے)

خیراں: (ہولی جیھی) ایہ کون آگیاے (اپنی اواز وچ) کون اے۔؟

بیشیر (اک جوان اواز) میں بیشیر آں ماںی۔ بیشیر دُ کاندار۔

خیراں: (سکینہ نوں) توں اندر جا کے بیٹھ۔

سکینہ: اچھا (چلن داتا شر)

خیراں: آج بیشتر لگھا۔ بُوہا کھلنا اے (بُوہا کھلن داتاشر)

بشير: السلام عليكم! ما هي.

خیراں: آ وے بشیر توں کدھر آگیا ایں آج؟

بیشتر: (ہو کا بھر کے) بس ماسی آؤ نا ای پے گیا اے ۔۔۔۔۔

بیشہ: ویسے تے خیراً ماسی۔ پر-----

خیراں پر کیہے وے گھل کے گل کر؟

بُشیر: بس ماسی۔ ایویں شرم جیہی آوندی اے۔

خیراں: چنگا فیر پہلے شرما لے چنگی طراں۔

بیشتر: (سوالیہ انداز و چ) سلطان تے نہیں ہے

خیراں: نہیں اودھ تے نہیں گھر ہیگا۔ وے اوہدے بارے آکوئی گل؟

بیشیر: (شرماندیاں ہویاں) گل تے اوہدے بارے ایسی-----

خیراں: (غصہ نال) وے کیہ گل اے اوہدے بارے؟

بیشیر: ماسی اوہنے میرے کولوں سو(100) روپیہ ادھار لیا سی۔ آج تن (3) مہینے ہو گئے نیں روز لارا لامدا اے۔ اخیر آج میں سختی نال منگتے اوہ لڑائی تے اتر آیا۔

خیراں: فیر---؟

بیشیر: فیر کیہ۔ میں تہاڑی خاطر پچ کر رہیا۔ پر اوہ رولا پاندار رہیا۔

اخیر بول بال کے تحکم گیاتے نورے دے کھیتاں ول ٹر گیا۔

بے توں غصہ نہ کریں ماسی تے اک گل کراں۔

خیراں: میں سوا گھصہ کرنا ایں۔ توں دس مینوں۔

بیشیر: ماسی! سلطان نشہ کردا اے۔

خیراں: (فکر مندی نال) وے مینوں تے پہلے ای شک سی۔ پرمینوں کسے نہیں دیا۔ جالیدا پھر اوہدے کولوں اپنے سو(100) روپے۔ مینوں پُچھ کے دتے سی۔ (غصے وچ اپی اواز نال) جاتوں وی نورے دے کھیتاں ول۔ وے جاندا کیوں نہیں۔۔۔؟ چلا جا۔ میں کہنی آں۔

بیشیر: (گھبرا کے) ہلا جانا واں ماسی۔ مینوں سو(100) روپیہ ملے یا نہ ملے پر ماسی توں اپنے سلطان توں نشے توں بچا۔ (جان داتا شر) (اک ہورنو جوان اواز ارشد دے آن داتا شر)

ارشد: (گھبراہٹ نال) ماسی۔ ماسی خیراں۔

خیراں: وے ہن کیہ ہو گیاے؟ خیراے۔ میں تے آگے سُتی پیٹھی آں۔

ارشد: ماسی سلطان نوں پولیس پھڑ کے لے گئی اے۔

خیراں: ہائے میں مر گئی۔ وے کیوں لے گئی پولیس۔۔۔؟

ارشد: ماسی اوہ سگریٹ پی نہیں دا سی نشے والے۔ اوہدے نال منھاتے چھبیساوی سن۔

خیراں: (اپی اواز وچ) وے تہاڑا لکھ نہ رہوے۔ نشے والے سگریٹ بنان والیو۔ ہائے وے میں کیہ کراں ہن۔۔۔؟

سکینہ: (داخل ہوندیاں ڈوروں نیڑے آؤندی اواز تے گھبرا یا ہو یا لہجہ) کیہ ہو یا ماں۔۔۔؟

خیراں: نی پولیس لے گئی اوہنوں۔

سکینہ: کہیوں ماں۔۔۔؟

خیراں: نی تیرے بھر اسلطان نوں۔

ارشد: ماسی ہن تے تینوں قمانے جانا پئے گا۔ چودھری کرم داد نوں نال لے جا۔

سکینہ: ماں میں وی تیرے نال چلاں گی۔

خیال: گھر بیٹھوں آرام نال۔ چل وے پُتُر ارشد میرے نال چل کرم داد دے گھرتا تھیں۔
ارشد: چل ماسی۔

(منظہ بدلہ اے۔ ہلا جیہا سازینہ)

(تحانیدار دی رُعب دار اواز)

تحانیدار: چودھری صاحب تے ماں خیال۔ میں ایہناں منڈیاں نوں بالکل نہیں چھڑتا۔ خاص طور تے سلطان نوں تے بالکل نہیں چھڑتا۔ ایہنے تے پڑھ لکھ کے گویا اے۔ ایہنوں شرم نہیں آؤندی۔ میں ایہدے گھردا خرچ چلاندی اے سکولے پڑھا کے تے ایہہ ویہلا مشنڈا کھیتاں ویچ بہہ کے نشے کردا اے۔

چودھری کرم داد: بالکل ٹھیک اے۔ اسیں وی تھانوں ایہوای کہن آئے آں۔ کیوں بھیں خیال کیے خیال اے تیرا۔۔۔؟

خیال: تحانیدار صاحب چودھری کرم داد ٹھیک کہند اے۔ رکھو ایہناں نوں اتھے ای۔

سلطان: (اک کمزور اواز) ان خ نہ کہہ ماں۔ خدادا واسطہ ای مینوں چھڈا لے۔ مینوں بڑا ڈر آؤند اے تھانے توں۔

تحانیدار: تھانے توں تینوں ڈر آؤند اے تے نشے دے سوٹے لاندیاں ڈر نہیں آؤند۔ مُونہہ و کیھا پناہ باباں نکلیاں ہویاں نیں۔ تیلے ورگا تیرا جُنھے اے۔

کرم داد: رکھو جی ایہناں نوں اتھے ای۔

تحانیدار: حوالدار بند کردے ایہناں نوں حوالات ویچ۔

سلطان: ماں مینوں بچا لے۔ مینوں گھر لے چل۔ مرجاں گا میں اتھے۔

خیال: مَردا ایں تے مَر۔ کتاب سمجھایا تیری بھیں نے تینوں۔ وے مینوں تے توں مُونہہ و کھان جو گا نہیں چھڈیا۔ سارا پنڈ میری عزت کردا سی۔ ہُن کیہ کہن گے لوکی پی ماں خیال دلپڑ اک پڑھی لکھی بھیں دا بھرا بھڑیا گیا اے۔ شاواشے تیرے۔ کیا سوہنا چن چڑھایا اے۔

سلطان: (روندیاں ہویاں) ماں معاف کر دے مینوں۔ معاف کر دے مینوں ماں۔ میں ہُن سگریٹ نہیں پیاں گا۔ ماں مینوں ڈاکٹر کوں لے چل۔ ماں میرا علاج کر دے۔ میں تیرے سر دی قسم کھا کے کہنا وال۔ ہُن کدی سگریٹ نہیں پیاں گا۔

چودھری کرم داد: جے کل نوں مکر گیا فیر۔۔۔؟

خیال: میں تے کہنی آں رہن دیو دو (2) چار (4) دیہاڑے تھانے ویچ، ایہنوں۔

سلطان: نہ ماں۔ مینوں گھر لے چل۔ مینوں ڈاکٹر کوں لے چل پر مینوں تھانے نہ چھڈ کے جائیں۔ میری توبہ اے ماں۔ میں کدے نشہ نہیں کراں گا۔ میں واپس مُڑنا چاہنا۔

چودھری: تحانیدار صاحب ہٹاڑی کیہ صلاح اے؟

تحانیدار: میں ایہدے وعدے اُتے یقین کرن نوں تیار آں۔ پر میں ایہنوں گھر نہیں بھیجاں گا۔ میں خود ایہنوں تے ایہدے ساتھیاں نوں ہسپتال لے کے جاؤں گا۔ اپنی نگرانی ویچ علاج کراوائیں گا۔

سلطان: تحانیدار صاحب میں تیار آں ہسپتال جان لئی۔ میرا اعتبار کرو۔ میں ہُن کدی نشہ نہیں کراں گا۔ اُج ایںیاں لوکاں دے سامنے

جیہڑی شرم ساری تے جیہڑی ذلت ہوئی اے۔ اوہنے میریاں اکھاں کھول دیاں نیں۔ میں سب کو لوں معافی ملگتاواں۔ میں واپس اوسے سلطان نوں ملننا چاہناں جیہڑا دو (2) ورہے پہلے سی۔ اپنی سکینہ دا بھرا۔

(ویلانگھن داتا شردیں لئی اک سازیہ و جدالے)

سکینہ: (خوشی بھریا لجہ) لے پھر شیشہ تے تک اپنی شکل۔ کتنا فرق پے گیا اے۔ رنگ نکھر آیا تے تیرانشہ چھڈن نال۔ خیراں: کوئی زندگی اے نشے بازاں دی۔ ہر بندہ نفرت کردا اے۔ تھوڑہ تھوڑہ کردا اے۔

سلطان: (مسکراہٹ دے تاثر نال صحت منداواز) ہُن بار بار نشے داناں لے کے مینوں شرمندہ نہ کرو۔ میں لعنت بھیج داہاں اوہناں دیہاڑیاں اُتے۔ بُس ہُن میں تھاؤے کوں واپس آگیا واں گل توں انشاء اللہ چودھری کرم دادی آڑھت تے جا کے کم کراں گا۔

سکینہ: (خوش ہو کے) تے فیر اسیں تیرا دیا کراں گے۔

(اک خوشی بھریا سازیہ ابھردا اے)

مشق

-1 بیٹھاں لکھے لفظاں ٹوں اپنے فقریاں وچ انخ و رتو بچے ایہناں دے معنی اگھڑا وون:

قہر، اوتری، گونگلو، متحیا ہویا، ہو کا دینا، کھیرا، جُٹھ

-2 ”چڑیاں دا چنہ“ توں کیہ مراداے؟

-3 سلطان ٹوں پولیس پھڑ کے کیوں لے جاندی اے؟

-4 خیراں دے کردار بارے اک پیر اگراف لکھو۔

-5 سلطان نوں کیہڑی چیز نے نشہ چھڈن اُتے مجور کیتا؟

-6 تھاؤے کسے دوست ٹوں نشے داروگ لگ جائے توٹھی اوہدے واسطے کیہ کرو گے؟

ساؤ اوسیب - ساؤ اورشہ

ساؤ ای ثقافت کلچر تے وسیب سانوں پیار محبت تے بھائی چارے دا سبق دیندے نیں۔ پنجاب دریاوال دی ایہہ بھاگاں بھری دھرتی صدیاں توں ہسدی و سدی اے تے ایہدے دسنیک پیارتے محبت دے چاہوں نیں۔ ایہدے پرانے آثار، ایتھے چارچھیرے کھلرا ی علم، ہنر، رسم تے رواج، لوک گیت، لوک کھیڈاں، لوک ناج تے لوک تہوارا وہ مہکدے پھل نیں جیہڑے صدیاں توں اپنی مہک تے تھبو وندر ہے نیں۔

ساؤ ای ثقافت تے وسیب دے اصل سوئے پنجاب (5) دریاوال دے کنڈھیاں اُتے آباد قبیلے نیں۔ اوہناں دا اپنا اک رہن سہن اے تے اوہناں دے صدیاں توں چلے آرہے رسم تے رواج نیں۔ اوہناں دے اپنے گیت نیں جیہڑے اوہ ویاہ شادیاں تے خوشیاں غمیاں وچ گاؤندے نیں۔ ایہناں گیتاں دے نال مختلف قسم دے ناج تے بھنگڑے دی نیں۔

ساؤ لوک گیت تے رسمان بچے دے تھمن توں شروع ہو جاندیاں نیں۔ اوہناں گیتاں وچ بچے دی لمی حیاتی لئی دعا وال دے آؤں والیاں گھڑیاں لئی نیک خواہشان شامل ہوندیاں نیں۔ ساؤ ایتھے جدوں کوئی بال مدد اے تے سب توں پہلاں اوہدے کے کن وچ آذان دتی جاندی اے۔ فیر اوہدے موئہ نال گرو شہید یا کوئی ہو مرٹھی شے لائی جاندی اے۔ اوہدے لئی دعا کیتی جاندی اے۔ ایس رسم نوں گڑھتی کھیا جاندی اے۔ جمن والے بال دے برائے خوب صورت تے زم وال ہوندے نیں۔ اوہ وال لہائے جاندے نیں۔ اوہنوں جھنڈا ہماں کھیا جاندی اے۔ ایہناں رسمان وچ عقیقہ تے ختنے وی شامل ہوندے نیں۔ فیر ہر سال سالگردہ منائی جاندی اے۔

بچہ جوان ہو جاوے تے اوہدی معنگی تے شادی کیتی جاندی اے۔ ایس موقع اُتے وی کئی قسم دیاں رسمان کیتیاں جاندیاں نیں۔ ایہہ رسمان صدیاں توں چلیاں آرہیاں نیں تے ساؤ دے وسیب دا حصہ تے ساؤ اورشہ نیں۔

ساؤ ای ثقافت تے وسیب دے دو جے وڈے سوئے ساؤ دے پہاڑ، پرانے ٹبے، قلعے، مقبرے، مسجدیں تے عجائب گھر نیں۔ ایس توں علاوہ ساؤ دے وسیب وچ کئی ثقافتی ڈرٹے وی نیں۔ جنہاں وچ ایہہ قابل ذکر نیں:-

ترجمن

ترجمن اوس پڑنؤں کہندا نیں جتھے دائرے دی شکل وچ بکے گڑیاں چرخے گت دیاں نیں۔ ایہنوں بھنڈار وی کھیا جاندی اے۔ تے چھوپے پاؤناں یاں جوٹے پاؤناں وی کھیا جاندی اے۔ گڑیاں اتھے وی اپنا اک لیڈر رچن لیندیاں نیں تے ساریاں اپنیاں پوینیاں دے جوٹے بنائے کے اوہدے حوالے کر دیندیاں نیں۔ اوہ سارے جوٹے اک چھچھ وچ رکھ لیندی اے۔ فیر چرخے لکھن داعمل شروع ہو جاندا اے۔ ضد مِضدی چرخے چلدے نیں۔ انچ سوت وی زیادہ کتیا جاندی اے تے اوہناں دا دل وی لگاہندا اے۔ کوئی گڑی ترجمن وچوں اُنھے کے نہیں جاسکدی۔ ترجمن وچوں جانا چنگا نہیں سمجھیا جاندا۔ ایہنوں بھنڈار ٹھنا کھیا جاندی اے۔ گڑیاں چوں شکریا تل شکر جیہڑے اوہ اپنے گھر اں توں لے کے آندیاں نیں کھاندیاں جاندیاں نیں تے نال نال گیت دی گاؤندیاں نیں۔

لوك کھيڈاں

پنجاب دے بال اپنی پڑھائی تے دو بجے کماں کاراں دے نال نال کھيڈاں دے وی شوقین نیں اوہ پڑھوگرم، شٹاپُو، لیکاں مارن، لکن میں، کوکلاچھپا کی، رسی پینا، کلکی، تھال، گڈے گڈی داویاہ، گشتی، کبڈی تے گھنی ڈنڈا اور گیاں کھيڈاں کھيڈے نیں۔

میلے ٹھیلے

میلا ساڑے وسیب تے لوکاں دے رہن سہن دی پچھان اے۔ میلے پنجاب دے چتے چتے اتے لگدے نیں۔ پنجاب وچ میلے دو طراں دے ہوندے نیں۔ کجھ میلے ساڑے بزرگاں دے عرس دے موقع تے لگدے نیں تے کجھ میلے موسمان دی اولادی دے حوالے نال لگدے نیں۔ جویں وساکھی دامیلا، بستت دامیلا وغیرہ۔

بزرگاں دے مزاراں تے لگن والیاں میلیاں وچوں ایہہ میلے خاص طور تے ذکر دے قابل نیں۔ اسلام آباد وچ میلابری امام رحمۃ اللہ علیہ، ملتان وچ شاہ شمس سبزواری رحمۃ اللہ علیہ داعرس، شیخوپورہ وچ میلای پیر بہار شاہ رحمۃ اللہ علیہ تے سید وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ، گوجرانوالے وچ دھونکل دامیلا، قصور وچ عرس بابا لیلھ شاہ رحمۃ اللہ علیہ، پاک پتن وچ عرس حضرت بابا فرید گنھ شکر رحمۃ اللہ علیہ، لاہور وچ میلا شاہ حسین رحمۃ اللہ علیہ، قدماں دامیلاتے عرس حضرت داتا گنج بخش علی ہجویری رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میاں میر رحمۃ اللہ علیہ، عرس بابا شاہ جمال رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میراں حسین رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت شاہ محمد غوث رحمۃ اللہ علیہ، تے ہورئی میلے تے عرس منائے جاندے نیں۔ ایہناں میلیاں تے عرساں اتے لوك تماشے، سرکس، کبڈی، گشتیاں، نیزہ بازی، ورگیاں کھيڈاں ہوندیاں نیں۔ جہاں وچ ساڑی شفافت جھلکارے ماردی ہوئی نظر آؤندی اے۔

لوك تماشے

پنجاب دے وسیک کماں کاراں توں ویہلے ہو کے تفریح نال اپنا تھکیوں لاہندے نیں۔ بعض لوکاں نے ایس لئی تماشے وکھان دا پیشہ اختیار کر لیا اے کیوں جے ایہناں لوک تماشیاں نال اوہناں دی روزی ہجوئی اے۔ جویں باندر دا تماشہ، ریچھ والا، پُنتیاں دا تماشہ، بازی گری ایہہ لوک مجھ لے کے لوکاں نوں کٹھیاں کر کے اپنے کرتب دکھاندے نیں تے اپنی محنت دا پھل پاؤندے نیں۔ ایہدے توں وکھ ساڑے لوک کبوتر بازی، کئے لڑانا، بیڑے لڑانا، لکڑا لڑانا اور گئے شوق وی پورے کر دے نیں۔

واہی بیجی

پنجاب وچ سب توں اہم پیشہ واہی بیجی اے۔ پنڈاں تھانوں دے لوک واہی بیجی نوں سمجھ توں اچا سمجھدے نیں، ساڑے واہی وان (کسان) دل لاء کم کر دے نیں زمین دا سینہ چیر کے اوہدے وچوں انماج پیدا کر دے نیں۔ اللہ دے فضل نال بوہت انماج پیدا کر دے نیں خودوی کھاندے نیں تے واڈھواناچ منڈیاں وچ اپڑا دیندے نیں۔ جیہڑا دو بجے لوکاں دے کم آؤندی اے۔ واہی بیجی وچ مردان دے نال عورتاں وی اوہناں دا ہتھ وڈا ندیاں نیں۔ مرد کھیتاں وچ کم کر دے تے اوہ اوہناں دی روٹی لے کے جاندیاں نیں۔ پچھے وڈھن تے گُرناں وچ مردان نال شامل ہوندیاں نیں۔ مجھاں چوندیاں تے اوہناں نوں پٹھے وغیرہ پا گدیاں نیں۔ چلی پیہنڈیاں، چرخے کت دیاں

نیں۔ ڈھنہ یڑکدیاں نیں۔ وہی بھی دے وسیب وچ کئی رہماں تے ریتیاں جویاں ہویاں نیں۔ جویں کنک دی واڑھی ویلے ڈھول وجانتے بھگڑے پاؤنا، چنگی فصل تے خوشی کرنی، دیگاں پکانیاں، راگ پارٹیاں مُلاکے گیت سُننا وغیرہ۔

اتھے دسن والی گل ایہہ دے پئی ایہہ دے وچ کوئی شک نہیں کہ وہی بھی کرن والے لوک بڑے مختی، ایماندار، تے لگن والے ہوندے نیں۔ پراؤہ مقدمے بازیاں تے فضول قسم دے رسم تے روانج وچ پئے کے اپنا قیمتی وقت تے دولت وی تباہ کردے نیں۔ معمولی معمولی گل اوتے اڑنا جھگڑنا تے فیرھانے کچھری دے چکراں وچ پھس جاندے نیں۔ ہن جیوں جیوں تعلیم وآل وہی وان دھیان دے رہے نیں ایہہ مقدمے بازیاں تے فضول رہماں گھٹ رہیاں نیں۔ ہن ساڑا کسان جاگ پیا اے جیہدے نال نہ صرف اوہدی سکوں پوری قوم تے ملک دی بھلائی اے۔

مشق

- 1 ساڑا وسیب سانوں کیہ سکھا ونداء؟
- 2 ترنجن کس نوں آکھدے نیں؟
- 3 پنجاب وچ ہون والے پنجاں گر سماں دے نال لکھو؟
- 4 تھلے دتے لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ:
رہن سہن، مگنی، ترنجن، ککلی، ثافت

قصہِ اک طوٹے دا

کسے سوداگر نے ایک سوہنام من موہنا طوطا پنجرے ویچ قید کیتا ہو یا سی تے روز اوہدے نال مٹھیاں مٹھیاں گلاں کر کے مَن پر چاؤندنا ہوندا سی۔ اک دیہاڑے سوداگر نے تجارت لئی ایران جان دا ارادہ کیتا تے اپنے سبھے نوکرائیاں چاکرائیاں توں پچھیا پی اوہ ایران توں اوہناں واسطے کیہ کیہ سوغات لیاوے۔ سبھے نے اپنی اپنی پسند دی سوغات دسی فیرا وہ طوٹے ول آیا تے پچھیا پی اوہدے واسطے ایرانوں کیہ سوغات لیاوے؟

طوٹے نے جواب دتا پی مینوں کے شستے دی لوڑنہیں۔ تساں، میرا اک کم کرنا اے پی ایران ویچ جختے کدھرے تھانوں طوٹے نظر آؤں۔ اوہناں نوں میرا سلام دینا تے ایہہ سُنیہا اپڑانا اے پی تھاڑا اک ساختی طوطا پنجرے ویچ قیداے۔ سُنیہاں گھلیاں ہواں ویچ اُڑدے تے آزادی دیاں موجاں مان دے اُو۔ اوہ وچارا تھاڑی یاد ویچ دن رات روندا تے ہاوائی بھردا اے۔ ایہہ چنگی یاری اے پی تھانوں اوہدیاں مصیبتاں دا بھوراوی احساس نہیں اوہدے لئی کوئی چارا کرو، کوئی آزادی دی راہ دکھاؤ۔

سوداگر نے طوٹے نال وعدہ کیتا پی اوہ ایران دے طوطیاں نوں اوہدہ سُنیہا ضرور دیوے گا تے جے اوہناں نے کوئی جواب دتا تے ضرور لیاوے گا۔ سوداگر تجارت کردا مختلف شہراں وچوں انگھدا، سفر دیاں منزلاں طے کردا ہو یا ایران اپڑیا۔ اک جنگل و چوں اوہدہ انگر ہو یا۔ اوس نے دیکھیا پی بوہت سارے رنگ برلنگے طوٹے اک رُکھ دیاں ٹھنڈیاں اُتے بیٹھے چپک رہے نیں کجھ پنجاں نال ایک دو جے دے پر پھرول رہے نیں تے کجھ ہوا ویچ اُڈا ریاں مار رہے نیں۔

سوداگرنوں اپنے طوٹے دا سُنیہا یاد آگیا۔ اوس نے اپنا گھوڑا روکیا۔ تے اوہناں طوطیاں نوں اپنے قیدی طوٹے دا سلام تے سُنیہا دیتا۔ سُنیہاں کے سبھے طوٹے چپ ہو گئے۔ اوہناں نوں ہوا ویچ اُڈا ناں چھکنا چھلاں کرنا تے گیت گاؤنا بھل گیا۔ غمگین ہو گئے تے اک دو جے دل بیٹھ تکن لگ پئے۔

قیدی طوٹے دی فریاد سن کے ایک طوطا کنہیں لگ پیا تے رکھ توں ڈگ کے مر گیا۔ سوداگرنوں ایسیں گلی دا بڑا دکھ ہو یا پی اوس نے ایویں اک طوٹے دی جان لئی۔ جے اوس نوں پتا ہوندا پی ایس طوٹے نے سُنیہاں کے مر جانا ایسی تے اوہ سُنیہا ای نہ دیندا۔ فیر اوس نوں خیال آیا پی خورے ایہہ طوطا میرے طوٹے دار شتے دار ہووے یادوویں اک دو جے دے یار بیلی ہون تے ایهناں وچکار گلوڑھی محبت ہووے۔

بزرگ آکھدے نیں پی مُونھوں نکلے لفظ چنگیاڑے والگوں ہوندے نیں جیہڑے کسے دے مَن ویچ بھانہڑے بال دیندے نیں تے گھرال دے گھر ساڑ کے سُواہ کر چھڈ دے نیں۔ ایسی لئی سیانیاں نے آکھیا اے پی بولن توں پہلاں سوچو۔ متاں تھاڑے مُونھوں نکلے ہوئے کجھ لفظ کے دامن دکھی نہ کر دین۔ کے وچکار جنگل اکھڑانہ کر دین۔ کے دی ٹھکی تے جنگی ساڑ نہ چھڈن ملک ویچ فتنہ تے فساد دامو جب نہ بن جاون۔ اوہ لوک کِلے طالم ہوندے نیں جیہڑے گلاں نال لوکاں دے دل پھٹکر دیندے نیں تے اوہناں دے دلایا ویچ نفتر،

تعصب تے حسد دا بی بودیندے نیں۔ کسے شاعر نے خوب آکھیاے:

جو بول زبانوں نکل گیا

اوہ تیر کمانوں نکل گیا

سوداگر ایس واقعہ مگر وہ چھتاوندا تے مختلف شہراں وچ تجارت کرداتے پھردا پھر اندر ہیا۔ اوس نوں تجارت وچ چوکھا فائدہ ہو یا۔
اوہ نے اپنے سارے نوکراں چاکراں واسطے سوغاتاں خریدیاں تے وطن نوں پرتیا۔

اوہ سوغاتاں اپنے نوکراں چاکراں نوں دیتا۔ اوہ سبھے بوہت خوش ہوئے۔ فیر اوہ طوطے دے پنجھرے کوں گیا۔ تے
طوطے سا ہمئے سارا واقعہ بیان کیتا نا لے اپنی پریشانی تے چھتاوے داوی اظہار کیا۔ پئی اوہ سنبھی پاروں اک طوطے دی ایویں جان
چلی گئی۔

طوطے نے جدوں سنیا پئی اک طوطے نے اوہ سنیا سُن کے تے کتب کتب کے جان دے دیتے تو اوس نوں بوہت دُکھ ہو یا۔
اوے سئے اوہ وی کنیتے ڈگ کے مر گیا۔

سوداگر نے جدوں دیکھیا پئی اوہ را طوطا وی کتب کے مر گیا تے تو بوہت دُکھ ہو یا۔ آکھن لگا۔ پئی میں کتاب کم عقل ہاں۔ مینوں
ایہہ گل اپنے طوطے نوں دَسَنی نہیں چاہیدی سی۔ افسوس۔ میں اپنی بیوقوفی نال دو پنچھیاں دی جان لئی۔ ایسی لئی بزرگاں نے آکھیاے پئی
کدے اجنبی گل نہ کرو جیہدے نال کسے دانقاصان ہووے یامن نوں دُکھ ہووے۔

سوداگر نے افسوس کر دے ہو یاں پنجھرہ کھولیا تے مَر دے ہوئے طوطے نوں کڈھ کے باہر سٹ دیتا۔ اوہ طوطا اک دم اُٹھیا تے اُڑ کے
ساہمنے درخت اتے جا بیٹھا۔ سوداگر حیران رہ گیا۔ پئی طوطا کویں زندہ ہو گیاے؟ تے پنجھن لگا۔

”اے طوطا میں مو طیا۔ ایہہ کیہہ ما جرا اے پئی ایرانی طوطا تیر سنیا سُن کے مر گیا تے توں اوہ دی موت داسُن کے پہلاں مر گیا فیر زندہ
ہو گیا۔ ایہہ ساریاں گلاں میری سمجھ توں باہر نیں۔“

طوطے نے جواب دیتا۔ ”اے سوداگر! سب توں پہلاں تیرابوہت بوہت شکریہ۔ پئی توں مینوں ایس قید توں آزاد کیتا۔ آزادی
توں دُؤی کوئی نعمت نہیں۔ ہُن میں اپنے وطن نوں پرت جاؤں گا تے وطن دیاں آزاد فضاؤں تے کھلیاں ہو اوں وچ اُڈاں گا تے
مو جاں ماناں گا۔“

دوجی گل ایہہ وے پئی میں اپنے وطن دے طوطیاں نوں سنیا گھلیا سی۔ پئی اوہ مینوں قید و چوں نکلن دی کوئی ترکیب دُسن تے اک
سیانا طوطا کنیتے ڈگ کے مر گیا۔ اوہ مر یا نہیں سی سگوں اوس نے قید و چوں آزادی حاصل کرن دا طریقہ مینوں دَسیا سی۔ میں اوہ دی
رمزنوں سمجھ گیا تے اوہ طریقہ اختیار کر کے آزادی حاصل کر لئی۔ غلمنداں لئی اشارہ ای کافی ہوندا اے تے بیوقوف لوک ہتھ آئی دولت نوں اپنی
بے وقوفی پاروں گواہندے نیں۔“

(مشنوی مولانا روم دفتر اول توں ماخوذ)

مشق

- 1 طوطے نے سوادا گرہتھا ایران دے طوطیاں نوں کیا سُنیپا گھلیا؟
- 2 قیدی طوطے دا سُنیپا سن کے ایران دے طوطیاں اُتے کیا اثر ہویا؟
- 3 مُونہوں گل سوچ سمجھ کے کیوں کڈھنی چاہیدی اے؟
- 4 ایس سبق توں کیا اخلاقی نتیجہ نکل داے؟
- 5 طوطے نوں پھرے ویچ رہ کے چوری کھاندیاں ہویاں وی کیوں گھاٹ محسوس ہوندی سی؟

ٹھیڈا

کردار نصرت:	(45 سال دی اسٹانی)
حامد:	(زاہد دادا بھرا 25 سال دا)
خورشید فاطمہ:	(رحمن دی رشتہ دار 60 سالہ عورت)
زاہد:	(نصرت دا زنگا پتھر 20 سال دا جوان)
رحمن:	(نصرت دا خاوند 50 سال دا اک امیر آدمی)
اسد:	(زاہد دادوست)
خادم حسین:	(ملازم)

پہلاں سین

(نصرت ویہرے ویچ بنجی تے بیٹھی سبزی بنارتی اے۔ زاہد سائکل لے کے اندر آؤندے)

زاہد: اوہو ای جی! میں تے عاجز آگیا واں اپنی ایسی پیچھر سائکل توں!

نصرت: کیہ ہیا اے پتھر؟

زاہد: میری کلاس دے منڈے ٹھیک ای ایہنوں "مرزادی بائیکل" کہندے نیں۔ کدے پیچھر ہو جاندی اے تے کدی چین اُتر جاندی اے تے کدے ہینڈل ہوڑ جاندی اے۔ کدے پیڈل ہھر جاندی اے۔

نصرت: پتھر۔ کمیٹی نکلے گی تے نویں سائکل لے دیواں گی۔

زاہد: اوہو ای جی۔ کمیٹی پاکے وی سائکل ای لے کے دیو گے؟

نصرت: تے ہو رپتھر۔۔۔؟

زاہد: ای ہن میں سکولے پڑھدا بال نہیں۔ کالج ویچ پڑھنا واں۔ میںوں سائکل تے کالج جاندیاں شرم آؤندی اے۔ میں ہن موڑ سائکل لوں گا۔

نصرت: کا الجیت ہو کے توں سینا تے نہیں ہو یا۔ سینا ہونداتے تینوں اینی سمجھ ہوندی کہ اک سکول ٹھیک ماس نوں اینی وڈی فرماں شنیں پائی دی پتھر میری ساری تھنواہ روٹی کپڑے تے تیریاں فیساں کتاباں تے ای لگ جاندی اے۔ دس موڑ سائکل کھوں لیا واں؟

زاہد: ہاں ای۔ میں وی بے وقوف آں۔ ایہ بھل ای گیا ساں کہ میرا پوچھ میرے نکیاں ہوندیاں ای فوت ہو گیا سی۔ تے موڑ سائکل وی اوہناں کوں ہوندیاں نیں جہناں دے پیو جیوندے ہوندے نیں۔“

زاہد کمرے ویچ چلا جاندی اے۔ نصرت پریشان ہو کے اوہدے وہل ویکھدی اے۔

دوجا سمین

(ناہید تے نصرت ڈرائیور وچ بیٹھیاں نیں)

ناہید: نصرت آپ۔ کیا گل اے؟ تھی پریشان وسداۓ او۔۔۔!

نصرت: ہاں ناہید۔ زاہد نوں کراچی گئے ہفتہ ہون والا اے۔ اوہدا فون وی نہیں آیا۔ اللہ خیر کرے۔

ناہید: تھی انخ ای پریشان ہونا سی تے بھیجا کیوں سی؟

نصرت: آج کل چھٹیاں نیں تے اوہ بڑی خدمت کے اپنے دوست کوں گیا اے۔ میں پہلی واری اوہدے توں وچھڑی آں۔ اوہدے بغیرتے ہر پاسے مینوں ہمیرا ای دسداۓ۔

ناہید: جدوں اولاد وڈی ہو جاندی اے تے گڑیاں ویاہیاں جاندیاں نیں۔ منڈے اپنیاں نوکریاں تے چلے جاندے نیں۔ تے فیر آخر ماں پیوںوں اکلیاں ای رہنا پیدا اے۔

نصرت: نہیں ناہید۔۔۔ مینوں انخ دلا سندے۔ زاہد ای میرا سب کجھ اے۔ میری امید تے سہارا اے۔ میں اوہدی خاطر جوانی وچ ہر شے نوں ٹھکرایتا۔۔۔ نہیں تے آج میں وی خاوند والی ہوندی۔ میرے ہوروی بچے ہوندے۔ پرانخ زاہد میرے توں وچھڑ جاندا۔ اوہدا خیال ای میری زندگی اے۔ خورے اوہ ہمن کیا کر رہیا ہوئے گا۔

تیجا سمین

(زاہد اسدنال اوہدے کمرے وچ بیٹھا کیرم کھیڈ رہیا اے۔ خورشید اندر آؤندی اے۔)

اسد: السلام علیکم خالہ۔۔۔ ایہہ میرا دوست زاہد اے۔ لا ہوروں آیا۔۔۔

خورشید: اچھا۔۔۔ توں لا ہور وچ کتھہ رہنا ایں پُتر۔۔۔؟

زاہد: چو برجی۔

خورشید: میری اک رشتہ داری وی او تھے رہندی اے۔ تیری امی دا کیہ ناں اے۔۔۔؟

زاہد: نصرت جہاں۔ اوہ سکول وچ ٹھیکر نیں۔

خورشید: تیرے اتو دا ان عبدالرحمن اے نا۔

زاہد: جی۔ جی۔ تھی میری امی نوں جان دے او۔۔۔؟

خورشید: میں تیرے ابودی کزن آں۔۔۔ توں کراچی آیا ایں۔۔۔ اپنے ابونوں ملیاں ایں نا۔۔۔؟

زاہد: جی۔۔۔ ایہہ تھی کیہ کہہ رہے او۔۔۔؟

خورشید: ہوں۔۔۔ تے تینوں ماں نے پیونال ملن دی اجازت نہیں دتی۔ چلو تیرے ماں پیو دی نہیں بنی سی۔ طلاق ہو گئی۔ ٹھیک اے عدالت نے تینوں ماں دے حوالے کر دیتا تے تیرے وڈے بھرا نوں پیو دے۔ پر پُتر ایہہ گل چنگی نہیں جے توں پیو تے بھرا نوں ملے بغیر ہی چلا جاویں۔ اوہ ڈیفس وچ 33-نمبر بنکے وچ رہندے نیں۔ تیرا ابوبہت امیر آدمی اے۔ مل داما لک اے۔ اچھا میں اسد دی ماں

نوں مل لواں۔ اپنی آئی نوں میرا سلام آکھیں۔

(خورشید چلی جاندی اے۔ زاہد ایہہ سن کے ہگا بگارہ جاندی اے)

چوتھا سین

(کھانے دی میزتے نصرت بیٹھی اے تے زاہد انتظار کر رہی اے اوہ زاہد نوں او ز دیندی اے)

نصرت: ہُن آؤی جازاہد پُتُر۔ کھانا ٹھنڈا پیا ہوندا اے۔

(زاہداند آؤندی اے)

زاہد: مینوں بھکھ نہیں تُسی کھاتو۔۔۔!

نصرت: جدوں داتوں کراچی توں آیاں نہ چنگی طراں گل کردا ایں تے نای روٹی کھاندا ایں۔ کیہ ہو گیا اے تینوں؟

زاہد: جنہاں دے پیوجوندیاں ای مر جاندے نہیں۔ اوہناں دی بھکھ مر ای جاندی اے۔

نصرت: کیہ کہہ رہیاں توں پُتُر؟

زاہد: کراچی وچابودی کرن خورشید فاطمہ ملی سی۔ تھا نوں سلام آکھدی سی۔

(زاہد باہر نکل جاندی اے۔ نصرت اوہنوں پریشان ہو کے وکھدی اے۔)

پنجواں سین

(زاہد اپنے کمرے وچ بیٹھا کے نصرت اوہدے کوں بیٹھی اے)

نصرت: زاہد بیٹجے توں میرے نال کوئی گل نہیں کر داتے ایہہ سمجھ کہ میں تیریاں اکھاں وچ آئے سوالاں نوں نہیں جان دی۔ میں ایہناں

سوالاں دے جواب دین لئی پندرہ ورہیاں توں تیار آں۔ پرمینوں تیرے وڈے ہون دا انتظار سی۔ بیٹاں توں سمجھدار ایں۔ صدمے

نوں برداشت کر سکدا ایں۔ پُتُر۔ خورشید فاطمہ نے تینوں جو کچھ دیا اے اوہ سچے اے۔ جے میں نکیاں ہوندیاں تینوں ایہہ دس دیندی

تے نتوں پڑھ سکد اتے نہ تیری کوئی شخصیت بن سکدی سی۔ توں ایہہ سب کچھ برداشت نہ کر سکدا۔ ہُن توں خود نوں سنبھال سکدا

ایں اپنی پڑھائی ول دھیان دے۔

زاہد: نہیں ماں جی۔۔۔ میں نہیں پڑھنا۔

نصرت: کیوں بیٹا؟

زاہد: تُسی مینوں پڑھا کے کیہ بنا تو گے۔ محض اک لکر۔ ماسٹر یا زیادہ توں زیادہ پیکھر ار۔۔۔ میں اپنے دو جے بھرا و انگ فیکری دا مالک

تے نہیں بن جاواں گا نا۔۔۔!

نصرت: بیٹا توں سمجھنا ایں۔ میں تینوں نال بیا کے تیرے نال زیادتی کیتی اے۔ میں تینوں وی تیرے پیو کول چھٹ سکدی ساں؟

زاہد: پر ایہناں گلاں دا اُسن کیہ فائدہ؟ میری زندگی تے تباہ ہو ای گئی اے۔

نصرت: بیٹا۔ میں وی اپنی زندگی بنا سکدی ساں۔ ساری زندگی نو کریاں کرن دی جائے دوجا گھر وسا سکدی ساں۔ پر میں نہیں کھواں گی کہ میری زندگی خراب ہو گئی اے۔ میری زندگی دی سبھ توں وڈی خوشی تے میرے لئی تیراستھاے۔

زاهد: (طنزان) مینوں پتاۓ۔ تھاڈا امیر تے بڑا احسان اے!

نصرت: میرا تیرے تے کوئی احسان نہیں پُت۔ مانواں اپنے پیار توں ای مجبور ہو کے بچیاں لئی قربانیاں دیندیاں نیں۔

زاهد: مینوں تھاڈے پیارتے شک نہیں آئی جی۔ پر میرا کیہ قصوراے کہ میں بچپن توں اج تک بیوتوں دُور آں۔ اوہدی شفقت توں محروم آں۔ میرے کوں اوہ آسائشان نہیں جھیڑیاں میرے بھرا حادکوں نیں۔ میرا وی اوہناں تے حق سی۔

نصرت: (دُکھناں) بیٹا جویں میں ایس گل واسطے تیار ساں کہ اک ناک دن تینوں اپنے باپ دا پتا چل ہی جائے گا۔ انجے ہی میں تیرے و چھوڑے لئی وی خود نوں تیار کر لیا اے۔ توں اپنے والد کوں جا سکدا ایں۔ ساریاں آسائشان تے سہولتاں لے سکدا ایں۔ میں تیرا سوٹ کیس تیار کر دیتی آں۔ توں اج ای چلا جا۔

چھینواں سین

(ڈائینگ ٹیبل تے رحمن، حامد تے زاہد کھانا کھار ہے نیں)

رحمن: زاہد۔ ملازم نے تیرا ساماں گیست روم و چ سیٹ کروادتا اے۔

زاهد: جی ابوجی۔--

رحمن: تینوں جس چیز دی لوڑ ہووے ایہنوں دس دیکیں۔ جتنے پیسے چاہیدے ہوں میرے کیشیر توں لے لئیں۔ میرے کمرے و چ مینوں ڈسٹرپ نہ کریں۔

زاهد: جی ابوجے۔--

ستواں سین

(حامد اپنے کمرے و چ کتاب پڑھ رہیا اے۔ زاہد اندر آؤندے اے)

حامد: (چونک کے) زاہد توں ایس وقت میرے کمرے و چ۔ تے بغیر نوک (Knock) کیتے۔--؟

زاہد: حامد بھائی میں کلاب بیٹھا بیٹھا گھبرا گیا ساں۔

حامد: تیرے کمرے و چ لئی وی رکھیا اے نا۔ میرا خیال اے ایس وقت بڑا اپنھا پروگرام لگیا ہونا اے۔

زاہد: ڈر اصل حامد بھائی۔ میرا تھاڈے نال گلاں کرن نوں جی کر رہیا سی۔

حامد: گلاں کرن واسطے ڈر انگ روم یا کامن روم ہوندے اے۔ ایہتے بالکل میرا ذائقی کمرہ اے۔

زاہد: سوری حامد بھائی۔

(زاہد سر جھکا کے چلا جاندے اے۔)

اٹھواں سین

(زہدنا شتے تے کلابیٹھا اے۔ ملازم اوتحوں نگھدا اے۔)

زہد: خادم حسین ذرا گل کُن۔

ملازم: سرجی واپس آکے سن لوں گا۔ مینوں جلدی اے۔ وڈے صاحب جی دے کمرے وچ ناشتہ دینا اے۔

زہد: ایوب جی ایتھے نہیں آن گے۔

ملازم: نہیں سرجی۔

زہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: ایتھے ہر کوئی کلیاں ای کھاندا اے۔ تُسی کر لونا شتہ۔

(زہد اداں ہو جاندا اے۔ اوہنوں اپنی ماں یاد آ جاندی اے جیہڑی ناشتے ویلے اوہنوں اپنے ہتھاں نال بُر کیاں کھواندی ہی۔)

ناوال سین

(نصرت کھانے تے کلی بیٹھی زہد نوں یاد کر رہی اے۔ اوہ دیاں اکھاں وچ اتھروں میں۔)

وسوال سین

(زہد بخار دی حالت وچ اے۔ نال ملازم کھلوتا اے)

ملازم: سرجی۔ میں دوایاں لے آیاں۔ کھانو۔ ڈاکٹر کہہ کے گیا۔ دیر نہیں کرنی۔

زہد: خادم حسین تُسی ایوب جی نوں دیساں کے میں پیار آں؟

خادم: ہاں سرجی۔۔۔ اوہناں نے ای تے فون کر کے ڈاکٹر نوں سدیاں تھاڑے لئی۔

زہد: ہُن کتھے نیں ایوب جی۔۔۔؟

ملازم: اوہ باہر چلے گئے نیں۔

زہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اوہناں نوں وی میں دیساں۔ کہندے سن خادم حسین توں زہد اخیال رکھنا۔۔۔ تے فیر اوہ وی باہر چلے گئے۔

زہد: (غصے نال) جا۔۔۔ ٹوں وی باہر چلا جا۔۔۔ پھر دے مینوں۔ فیر نہ مونہہ چک کے آئیں ایتھے۔

(ملازم دے جان گروں زہد اداں ہو جاندا اے تے اوہنوں انگ لگدا اے جویں اوہ اپنی ماں دے گھر چارپائی تے لیٹیا ہویا اے۔

ماں اوہدا سرگھٹ رہی اے تے مونہہ وچ کچھ پڑھ کے پھوک رہی اے۔ ایسے دوران اوہنوں پیاس لگدی اے۔ اوہ ملازم نوں

بلاندا اے۔ ملازم نہیں آؤند اواہ آپ اٹھدا اے تے چکرا کے ڈگ پیندا اے۔)

یار ہواں سین

(حامد تے رحمٰن کھانے دی میز تے بیٹھے نیں۔)

حامد: اباجی دُستیاے ہباؤ فیکٹری تے چھاپے گیا اے۔ جعلی دوایاں پھڑیاں گئیاں نیں۔

رحمٰن: آ ہو پُتُر۔۔۔ پرمیے وچ بڑی طاقت اے۔ پیسے دی چمک سبتوں کوئی ساڈا کجھ نہیں وگاڑ سکیا۔

(پچھوں زاہد آ جاندالاے۔ اوہ اوہناں دیاں گلاں سُن لیئدااے۔ اوہنوں بڑا کھوندالاے۔ اوہ میز تے آ کے بیٹھدالاے)

رحمٰن: زاہد پُتُر۔ تیری صحت دی خوشی وچ آج میں وی تیرے نال کھانا کھاوائیں گا۔ خادم حسین نے بڑے اچھے کھانے بنائے نیں۔ پُتُر کھانا۔۔۔!

(زاہد پچھا اے۔)

رحمٰن: توں کھانہ نہیں رہیا؟

زاہد: ابوجی۔۔۔ امی نے محنت کر کے مینوں حلal کھوایا اے تے بڑے پیار نال مینوں رکھیا اے۔ ایہ کھانا میرے سنگھوں نہیں لختے گا۔

میں امی کوں چلیاں وال۔۔۔ خدا حافظ۔

(زاہد اٹھ کے چلا جاندالاے)

آخری سین

(نصرت اپنے کمرے وچ بیٹھی اے۔ زاہد دی تصویر اوہدے ہتھ وچ اے۔ زاہد کمرے وچ آؤندالاے تے ماں دے پیرال وچ بہہ جاندالاے۔ ماں اوہنوں پیار کر دی اے۔)

مشق

-1 ڈرامہ ٹھیڈ ادا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔

-2 نصرت دا کردار کجھ سطر اں وچ بیان کرو۔

-3 زاہدے کردار اتنے نوٹ لکھو۔

سادہ اماحول

(بھین بھراو چکار مکالمہ)

نسرین: (اخبار پڑھ دیاں ہویاں) بھائی جان! فقط آلو دہ دا کیم مطلب ہوندا اے؟

جمیل: (ہس کے) فالودہ---!

نسرین: مخول نہ کرو تے صحیح صحیح دسو۔

جمیل: میرا مطلب اے آلو دہ فالودے دا بھرا ہوندا اے۔ اوہدے نال کوئی رلہی ملدی شے۔

نسرین: (تھک آکے) تھاؤ کے کولوں کوئی گل پچھو لٹو ہمیں بھاراں تے پے جاندے او۔

جمیل: اوہو! میرے بھینے توں تے جنچ ناراض ہو گئی ایں۔ لے سُن تے یاد رکھیں کہ آلو دہ فارسی زبان والفاظ اے تے ایہدا مطلب اے لہڑیا ہو یا یعنی گندہ۔ سادہ اماحول تیزی نال و دھد دی ہوئی آبادی نال ہسمیلا ہوندا جا رہیا اے۔ ایہوں تیک کہ ہُن ایہہ بیماریاں دا بینک بن چکیا اے۔

نسرین: ویرجی کل مخول وِچ نہ پانا۔۔۔ حالے میں تھاؤ کے کولوں کئی گلاں پچھنیاں نیں۔

جمیل: پچھو۔۔۔ پچھو گئے نہیں تے آوے گا کوئی؟

نسرین: چنگا۔۔۔ پہلاں دسو پئی معاشرے وِچ آلو دگی کس طراں و دھد دی اے تے ایس نال ماحول کنج خراب ہوندا اے۔
جمیل: ماحول دی آلو دگی اک عالمی مسئلہ ہے۔ آلو دگی دیاں کئی قسمان نیں جنہاں وِچ سمندری، زمینی تے فضادی آلو دگی شامل نیں۔
انچ سمجھ لے پئی ہوا وِچ دھوئیں، کارخانیاں دیاں زہر بھریاں گیساں، کاربن، سیسے، دھوڑ مٹی تے گڈیاں توں نکلن والے گندے تے سڑے ہوئے پڑوں دے ذررے شامل ہو جاندے نیں۔ جدوں بندہ ایہو جی ہوا وِچ ساہ لیندا اے تے اوہنوں نک گلے تے ساہ دیاں بیماریاں آپھر دیاں نیں۔

نسرین: پر بھائی جان بے اسیں رل کے اپنے ماحول نوں صاف سترار کھیتے تاں ماحول دی آلو دگی اوتے کافی حد تیک قابو پایا جاسکدا اے حدیث شریف وِچ آیا اے پئی صفائی اذھار یمان اے۔

جمیل: ایس بارے حالے اسماں لوکاں عمل راہیں وڈے کم کر کے نہیں کھائے۔۔۔ اک دن میں موڑ سائکل تے نک نوں فلٹر لارک جا رہیا ساں، میرا اک پیار راہ وِچ ملیا۔۔۔ آکھن لگا آہئی خلائی مخلوق۔۔۔

نسرین: (ہس کے) بھائی جان تھیں وی تے سرس دے جو کراں واںگ بن جاندے اونا۔

جمیل: تیرا کیم مطلب اے۔ اپنے نک گلنوں بچانا کوئی بھیڑی گل اے۔۔۔؟

نسرین: نہیں نہیں کوئی بھیڑی گل نہیں، اصل وِچ آلو دگی توں بچن داشعور سانوں ہوئی ہوئی آوے گا۔ پہلاں کوئی درخت کٹ دا سی تے کوئی منع نہیں ہی کردا۔۔۔ ہن ہر کوئی جان دا اے پئی درخت ماحول نوں صاف سترار کھن دا قدر تی ذریعہ نیں۔

جمیل: دو جے سانوں پانی صاف کر کے پینا چاہیدا اے۔ کیوں جے گندے پانی توں گھٹو گھٹ چھ (6) طراں دے وائرس (Virus) پھیل سکدے نیں۔

نسرین: بھائی جان وائرس کس لوں آکھدے نیں؟

جمیل: ایہ بہت لئے کیڑے یاں جرا شیم ہوندے نیں جبکہ خود بین توں بغیر نہیں دیکھے جاسکدے۔ ایہ بیماریاں دی جڑھ ہوندے نیں۔

نسرین: ایہدا حل کیاے؟

جمیل: پیٹ تے ہور دوجیاں کئی بیماریاں جیہنال وچ یرقان وی شامل اے۔ گندے پانی دے استعمال نال ہوندیاں نیں۔ ایں لئی پانی نوں چنگلی طراں ابال کے فیر ٹھنڈا کر کے بیمار کے پینا چاہیدا اے۔ ایہدے نال نال جتنے پانی ذخیرہ کیتا جاوے۔ اتوخوں داما حول وی صاف سترہا ہونا چاہیدا اے۔

نسرین: سانوں ما حول نوں بہتر بنان لئی کیہ کجھ کرنا چاہیدا اے۔۔۔؟

جمیل: ما حول نوں بہتر بنان لئی معاشرے دے ہر فردنوں اپنا کردار ادا کرنا چاہیدا اے۔۔۔ سب توں پہلاں ایں اپنے آپ ٹوں صاف سترہار کیئے۔ دو جے گھروچ تے گلی محلے وچ گندہ پائیے بغیر کسی وجہ دے شور شرابا نہ کریئے۔ کیوں جے ایں نال وی ما حول تے بھیڑا اثر پیندا اے۔

نسرین: بھائی جان تھاڈا بہت بوہت شکر یہ سیں بڑیاں کم دیاں گلاں دسیاں نیں۔

جمیل: سُکا شکر یہ۔۔۔ میرا بول کے سنگھ سنک گیا اے۔ جا کے چھیتی نال میرے لئی گرم چادا کپ لیاتے دیکھیں برتن تے دُوجیاں شیواں صاف ہون۔

نسرین: چنگا۔۔۔ میں ہونے ای لیاں بھائی جان۔۔۔!

مشق

- 1 ایں مکا لمے وچ لفظ آلو دا کیہ مطلب دسیا گیا اے؟ اوس نوں اپنی کاپی وچ خوش خط لکھو۔
  - 2 آلو دگی دیاں کتیاں قسمیں ہوندیاں نیں؟ کھول کے بیان کرو۔
  - 3 آلو دگی توں نچن لئی کیڑے کیڑے طریقے اختیار کرنے چاہیدے نیں؟
  - 4 ایہناں انفصال دی وضاحت کرو:
- خلائی مخلوق، شعور، وائرس، یرقان، فرد، ما حول

ہمّت کرے انسان تے....

گل خان اج اک نویں ارادے تے اُدم نال گھروچ داخل ہویا۔ اسٹاد صاحب دی ویسی ہوئی گل اوہدے میں دیاں ڈنگھائیاں ویچ لہہ گئی سی۔ اوہناں نے پاکستان دی تحریک بارے بیان کر دے ہویاں فرمایا سی۔ ”بھی اللہ تعالیٰ کسے قوم دی حالت اودوں تیک نہیں بدلا جدوں تیک اوہنوں آپ اپنی حالت تبدیل کرن دا خیال نہ آوے۔“ بِرَّ صَغِيرَ دَعَ مُسلمَانَ نَفْسَهُ اِلَيْهِ اِيمَانَ وَلَمْ يَرَهُ اَكَمَ مُظْهَرًا مَلَ كَوْشِشَ كَيْتَ، اُدم نال چارا ماریا تے اک وکھرا آزاد ملک پاکستان حاصل کیتا۔ سبھ اک

گل خان دے ماں پیو اک پنڈوچرہندے سن تے واہی بیجی کر کے اپنے بالاں نوں پالدے سن۔ سال بھر دی محنت نال کھیتاں توں جو کچھ حاصل ہوندا سی، اوہ نال گھردے خرچے مشکل نال پورے ہوندے سن۔ ویلے دا چرخہ انخی چل دا جارہیا سی۔ رُت آؤندی رُت چلی جاندی پر گل خان دے گھردی رُت کدے نہ بدلا دی۔ اوہدے اُتے اُتھر نگ دے بدلا سدا چھائے رہندے سن۔

گل خان دے ماں پیو نے ایہہ سوچ لیا سی پئی جیہڑی غربت اوہناں دے مقداراں ویچ لکھی جا چکی اے اوس نوں کسے طراں دی دُونہیں کیتا جاسکدا۔ ایں لئی کوشش کرنا بے فائدہ اے۔ گل خان دے دوجے بھین بھرا کھیتی باڑی ویچ اپنے ماں پیو دی تھوڑی مدد کر دے تے بوہتا ویلاسوں کے لانگھا چھڈ دے۔ کیوں جے اوہناں نے وی ایہہ کچھ سمجھ لیا سی پئی قسمت دیاں لیکاں نوں مٹایا نہیں جاسکدا۔ پر گل خان دی سوچ اوہناں توں آگا وکھری سی۔ اوہ سدا سوچ دارہندیا سی پئی ایس گھردے حالات کویں بدلا سکدے نیں۔ کویں خوشحالی ایس گھر دی دہلیز اُنگھے گی؟

اسٹاد ہوراں دی گل سُن کے اوہ نوں آج حد دوں و دھا احساس ہویا پئی رب دے حکم اُتے عمل کر کے اک غلام قوم آزادی دی نعمت حاصل کرسکدی اے تے ساڑے گھردے حالات کویں بدلا سکدے اوہ نوں پئی یقین سی پئی رب دا پیغام سچاے، جیہدے اُتے اوہ نہ صرف آپ عمل کرے گا سگوں اپنے سبھے بھین بھراویں نوں وی اوہدے اُتے عمل کراوے گاتے ایسی سچے راہ توں چھپا نہیں ہٹے گا۔

گل خان دے اپنے پنڈوچرہ پر انگری سکول سی۔ ایں لئی پر انگری پاس کرن مگروں اوہ نوں نال دے قبصہ دے سکوں روزانہ جانا پیندا سی۔ جدوں وی اوہ قبصہ ویچ داخل ہوندا اوہنوں سب توں پہلاں اک پولٹری فارم وکھالی دیدا۔ جیہدے ویچ سینکڑاں لکڑیاں دانہ چکدیاں، پانی پیندیاں تے گٹھو کر دیاں نظر آؤندیاں سن۔ کئی وار اوہ نوں اپنا پولٹری فارم کھولن دا خیال آؤندیا پر لے پیسے نہ ہون کارن اوہدی ایہہ ساری سدا ہر دل دی کسے گل ویچ اپنے آپ دب جاندی۔

سکول دی عمارت توں پہلاں گل خان دے راہ ویچ اک سلامی مرکز آؤندیا۔ جتھے سلامی کڑھائی دا ہنر سکھن غاطر کڑیاں چڑیاں آؤندیاں تے جاندیاں سن۔ سلامی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے موٹے حرفاء ویچ لکھیا ہویا سی۔

”ہنر مند انسان اللہ دا دوست اے۔“

گل خان روزانہ سکول آئندے جاندے ایہ الفاظ ویکھدا ہی پر اج استاد ہوراں دی نصیحت مگروں اوہدے دماغ ویچ چانن ہو گیا سی۔ اوہدیاں اکھاں کھل گئیاں سن تے ایہناں دامطلب وی سمجھدا ہی میں ویچ اُتر گئی سی۔ سکولوں پر تدیاں اوہ سارا راہ ایہ سوچدار ہیا پئی اوہ تے اوہدے گھروالے کدوں تیک تنگ تے ہنیرے گھروچ حیاتی گزار دے رہن گے۔؟ اوہناں دی حیاتی ویچ کدوں خوشحالی آؤے گی؟

گھروچ بہت تھوڑا کم اے جیہدے ویچ گھردے سارے جی بھتے رہندا نہیں۔ یافیر سوں چھڈ دے نیں۔ میری وڈی بھین پنچ (5) جماعتیں پاس کر کے گھر بیٹھی اے۔ جے اوس نوں سلاںی مرکزوچ داخل کر ادتا جاوے تے سلاںی، کڑھائی دا کچھ کم ای سکھ لوے گی۔ بھانویں ساڑی زمین بہت تھوڑی اے پر پولٹری فارم کھولن لئی تے کچھ مرلے ای کافی نہیں۔ جتنے اسانی نال گلکھریاں پالیاں جا سکدیاں نہیں۔ نال نال واهی بیجی وی چلدي رہوے گی۔

شام پئی تے گھردے سبھے جی روئی کھان لئی اک تھاں بیٹھے۔ گل خان بہت خوش سی۔ اوہدی ماں نے ایسی خوشی دی وجہ پچھی تے گل خان نے اوہ سبھے کچھ بیان کیتا۔ جو اہد سارا دن سوچدار ہیا سی۔ سلاںی مرکزوچ داخلے دا سُن کے وڈی بھین دا چرہ گلاب وانگوں کھڑ گیا۔ ماں باپ مَن ای مَن ویچ پتھروں اسیساں دین لگ پئے۔ باپ نے کچھ سوچ دے ہوئے پچھیا۔ ”پتھر ایہہ دس پئی پولٹری فارم کھولن واسطے اینی رقم کھوں آؤے گی۔ نالے تیری بھین نوں سلاںی مرکز روزانہ کون چھڈن جایا کریگا۔“

گل خان کچھ چرائی سوچیں پئے گیا۔ فیر آکھن لگا۔ ”مینوں دسویں جماعت پاس کرن ویچ ایک سال لگے گا۔ وڈی بھین نوں لیجاو ان تے لیاؤں دی ذمہ داری میری۔ جھتوں تیک پولٹری فارم واسطے رقم داعلی اے۔ ایہہ میں اُستاد ہوراں نال مشورہ کر کے دستاں گا۔“ اگلے دیہاڑے گل خان نے گھروالیاں نوں دسیا پئی پولٹری فارم تے ہور گھر یلو صعنات لئی حکومت قرضے دی سہولت دے رہی اے تے اُستاد ہوراں دی مدد پاروں ایہہ قرضہ مل سکدا اے۔

فیر گل خان نے اُستاد ہوراں دی رہنمائی نال قرضہ حاصل کیتا تے اپنے کھیتاں ویچ ایک پولٹری فارم کھول لیا۔ اُستاد ہوراں نے گل خان نوں اک کتابچو دی دتا۔ جیہدے ویچ گلکھریاں دی دیکھ بھال دے طریقے ڈرجن سن۔

وڈی بھین دا سلاںی مرکزوچ داخل تے اپنا پولٹری فارم، ایہہ گل خان دے اوہ سُفتے سن جیہڑے اوں نے کچھ دن پہلاں دیکھے سن۔ سیانے آکھدے نہیں پئی۔ ”حرکت ویچ برکت اے۔“ ایسی پاروں گل خان دے سُفنے حقیقت داروپ دھار چکے سن۔ گھردے سبھے جی اپنی اپنی ذمہ داری خوشی نیخار ہے سن۔ پولٹری فارم دی آمدنی ایسیں گھردے مُردہ جیش ویچ اک نویں حیاتی پیدا کر رہی سی۔ گل خان دی بھین نے سلاںی مرکز توں فارغ ہو کے اپنے گھروچ سلاںی کڑھائی دا کم شروع کر دتا سی۔ گل خان دے دسویں جماعت دا متحان پاس کرن تیک پولٹری فارم دا کم کافی چھیل چکیا سی۔ ایسی لئی اوہنے نوکری کرن دی تھاں اپنے کاروبار نوں سنبھال لیا۔

گل خان نے میٹرک پاس کرن مگروں پولٹری فارم دے کاروبار نوں ہور وہ حایا۔ تے اپنے نکے بھین بھراواں نوں اعلیٰ تعلیم دلوائی۔ ایسی پاروں سارے پنڈ ویچ گل خان دا گھرانہ کھاندا پیندا تے پڑھیا لکھیا منیا جان ڈیہہ پیا۔

الله کرے ساڑے دلیں دے ہر پنڈ وچ انجیئے گل خان پیدا ہوں۔

مشق

- 1   اُستاد ہواں دے اوہ کیھڑے الفاظ سن۔ جہاں نے گل خان نوں حیاتی دابوہت وڈا فیصلہ کرن دا حوصلہ دیتا؟
        گل خان نے سلاٰئی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے کیہ لکھیا ویکھیا؟
- 2   سلاٰئی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے لکھے لفظاں نے گل خان نوں کیہ سوچن اُتے مجھ رکیتا؟
- 3   گل خان دے والد نے پولٹری فارم کھون وچ کس رکاوٹ دا ذکر کیتا؟
- 4   گل خان نے اپنے والد دی دسی ہوئی رکاوٹ نوں کس طراں دُور کیتا؟
- 5   ایس سبق وچوں کیھڑے کیھڑے اخلاقی سبق حاصل ہوندے نیں؟
- 6   ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو:
        اُدم، چانن، چخه، رُت، اُلنگھنا، پچھانہ، واہی بیجی

جِصّة

حمد

لکھاں حَمَدْ کیہ رَبْ غُفُورْ تیری
ذات پاک نُوراً علیٰ نُورْ تیری
جَھَلْ سَکِیا نہ جَھَلْ طُورْ تیری
تیری قُدرت بُرا لی دا راز عَجَب اے

میری جان ٹوں ایں میرا مال ٹوں ایں
اوکھے ویلے ہماڑاں نال ٹوں ایں
شَرق، غَرب، جَنوب، شمال ٹوں ایں
تیرے گرم دا مولا فراز عَجَب اے

قام تیریاں ملک تے مال تیرے
بادشاہ تیرے تے کنگال تیرے
جاناں ہُسم تیرے ناخن وال تیرے
”میں آں خالق“ دی تیری آواز عَجَب اے

گُن سنن لئی چیبح سواد لئی!
مَغْر سوچ لئی حافظہ یاد لئی!
پَیر ٹُرن لئی بَتھ امداد لئی!
تیری حکمت دا سازیا ساز عَجَب اے

گمہدار افضل تے حقیر دا ٹوں
راکھا ہر اک جوان تے پیر دا ٹوں
دشَّیر امیر نقیر دا ٹوں
گوش ہوش عَجَب اے دیدہ باز عَجَب اے

مشق

- 1 ایں حمد وِچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دیاں کیمپریاں صفتیاں بیان کیتیاں نیں؟
- 2 تحملے دتے لفظاں نوں مُحْلیاں وِچ استعمال کرو۔
جھلک، فراز، کنگال، مگھدار، دشیر
- 3 ایہناں لفظاں واگنگ اواز دین والے لفظ لکھو جو جیں:
مال، سال، غفور، نور
جحل، جھلک، تیری، اوکھے، ہماڑاں، شرق، غرب، کرم

نعت

پھیلیا جد آپ دی سیرت دا رنگ
 پھر گیا اکھاں دے ویج قدرت دا رنگ
 جیہڑے پاسے وی نظر چکنا وال میں
 ویکھاں وال آپ دی رحمت دا رنگ

 مک گئے بھاجھے تے جھیڑے شرک دے
 چاہڑیا انخ آپ نے وحدت دا رنگ

 میث گئی کالے تے گورے دی تمیز
 اللہ اللہ آپ دی اُفت دا رنگ

 ہُن تے یا مولا! وکھا دربار اوہ
 ہُن تے چکا دے میری قسمت دا رنگ

 ہُن تے نجھی پیندی جاندی اے نظر
 ہُن تے اُون ہار اے صورت دا رنگ

 حالی تائب ہور گجھ دن صبر کر
 ہور گوڑھا ہون دے چاہت دا رنگ

مشق

- 1- مذکرتے مؤنث دا کھیڑا کرو۔

سیرت، قدرت، رحمت، وحدت، اُفت، صورت، رنگ، جھیڑا، کالا، گورا، دربار، صبر

- 2- مطلب لکھو۔

بھاجھے جھیڑے، شرک، وحدت، نجھی، گوڑھا، چاہت

کافی

آخر پچھوتا سیں گڑیئے، اٹھ ہُن ڈھول مناۓ نی
سُو ہے ساوے لال بانے، کر لے کڑیئے من دے بھانے
اک گھڑی شوہ مُول نہ بھانے، جا سن رنگ وٹائے
کتھے نیں تیرے نال دے ہانی، کلر وِچ سبھ جائے سامانی
کتھے ای تیری اوہ جوانی، کتھے تیری حسن ہوائے
کتھے نی تیرے تُرکی تازی، سائیں ہن سب گوڑی بازی
کتھے نی تیرا سوہنا رُپا، ہوئے خاک سوا ہے
کتھے نی تیرے ماںک موتی، اوہ ویکھ تیری چج آئے کھلوتی
کہے حسین نقیر نمانا، پو سائیں دے را ہے

مشق

-1 ایں کافی دامر کزی خیال اپنے لفظاں وِچ لکھو۔

-2 تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھو تے نال فقریاں وِچ استعمال کرو:

سُو ہے، ساوے، بانے، کلر، سوہنا، ماںک

-3 ایں شعر دی تشریح کرو:-

کتھے نی تیرے تُرکی تازی سائیں ہن سب گوڑی بازی

کتھے نی تیرا سوہنا رُپا ہوئے خاک سوا ہے

-4 شاہ حسین دے نیڑے سائیں دا کیہ مطلب اے؟

ایاتِ باہر حمد اللہ علیہ

ب بسم اللہ اسم اللہ دا، ایہہ وی گھناں بھارا ہو
 نال شفاعت سرویر عالم، چھٹسی عالم سارا ہو
 حدّوں بے حدُّ رود نبی نوں، جیندا ایڈ پسara ہو
 میں قربان تھاں توں باہوں، جنہاں ملیا نبی سوہارا ہو

ک کامل مُرشد ایسا ہووے، جیہڑا دھوپی و انگوں پھٹتے ہو
 نال نگاہ دے پاک کریندا، وچ تھی صبون نہ گھٹتے ہو
 میلیاں نوں کردیندا چڑا، وچ ذرہ میل نہ رکھتے ہو
 ایسا مُرشد ہووے باہو، جیہڑا لوں لوں دے وچ وستے ہو

مشق

-1- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ انج ورتوں پی ایہناں دے معنی واضح ہو جان۔

گھناں، شفاعت، پسara، سوہارا، چھٹنا، لوں لوں

-2- تھی تے صبون کس نوں آکھدے نیں؟

-3- پہلے بندوی تشریع لکھو۔

کر کتن وَل دھیان گڑے (کافی)

نہ مشین دیندی ما دھیا
کیوں پھرنی اینویں آ دھیا
نی شرم حیا نہ گوا دھیا
ٹوں کدی تے سمجھ نادان گڑے
کر کتن وَل دھیان گڑے

چرخہ مفت تیرے ہتھ آیا
پلیوں نہیں کجھ کھول گوایا
نہیوں قدر محنت دا پایا
جد ہویا کم اسان گڑے
کر کتن وَل دھیان گڑے

چرخہ بنیا خاطر تیری
کھیڈن دی کر جرس تھوریڑی
ہونا نہیوں ہور وڈیری
مَت کر کوئی آگیان گڑے
کر کتن وَل دھیان گڑے

اک اوکھا ویلا آوے گا
جد ساک انگ سب بھج چاوے گا
کر مدت پار لنگھاوے گا
اوتحے بُلھے دا سلطان گڑے
کر کتن وَل دھیان گڑے

مشق

- 1 مجموعی طورتے ایس کافی وِچ جو کچھ بیان کیتا گیا اے۔ تھوڑے لفظاں وِچ بیان کرو۔
- 2 سید بُلھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ دے نیڑے چرخے ٹوں مراد انسانی جسم اے تے کتن توں کیہ مراد اے؟
- 3 پہلے بند وِچ ما، آ، گوا تا فیے نیں تے ردیف دھیا اے۔ دوچھے بند وِچ کیہڑے الفاظ کافیے دے طورتے ورتے گئے نیں؟

غفلت نامہ

سُنا ہیں تاں جاگ بندیا غافلا
 آتماشا وکیھ چلیا قافلا
 سُنا ہیں تاں جاگ بندیا عاصیا
 اپنا آپ سُبھل کوسنگ نہ جاسیا
 سُنا ہیں تاں جاگ وت نہ آ وسیں
 اپنا کم سنوار پچھوتا وسیں
 سُنا ہیں تاں جاگ رب جپ رات نوں
 رب پچھیسی عمل نہ کہ ذات نوں
 سُنا ہیں تاں جاگ بوہتا سو وسیں
 ہو نہ اتنا شاد بوہت رو وسیں
 آ تماشا وکیھ اس سنسار دا
 کر لے سودا زود اس بازار دا
 شاہ مراد آوکیھ وقت صبح دا
 مرغ گوکن یاد نام اللہ دا

مشق

1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لکھو۔

سُنا، عاصی، کوسنگ، سنوارناں، رونا، صحیح

2- ایں نظم وِج شاعر نے انسان ٹوں کس گل دی پکی کیتی اے؟
خُنثُر طور تے اپنے لفظاں وِج لکھو۔

کلام وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ

بھیت دسان مرد دا کم ناہیں، مرد سوئی جو وکیھ دم گھٹ جائے
 گل بھی دے ویچ ہی رہے خفیہ کانوں واںگ پیخال نہ سُٹ جائے
 بھیت کسے دا دسان بھلانا ہیں، بھاویں پچھ کے لوک نکھٹ جائے
 وارث شاہ نہ بھیت صندوق کھلے، بھانویں جان داجندر انٹ جائے

ایہہ گل مقام فنا دا ہے، سمجھاریت دی کندھ ایہہ جیونا ہے
 چھاؤں بدلاں دی عمر بندیاں دی، عزراںکل نے پاڑنا سیونا ہے
 آج کل جہان دا سچ میلا، کسے بت نہ حکم تے تھیونا ہے
 وارث شاہ میاں انت خاک ہونا، لکھ آب حیات جے پیونا ہے

مشق

- 1- پہلا بندز بانی یاد کرو۔
- 2- تھلے دتے محاوریاں تے لفظاں نوں جملیاں ویچ انج ورتو پی ایہناں دے معنی اگھڑاون۔
فنا دا مقام، ریت دی کندھ، بدلاں دی چھاں، عزراںکل، خاک ہونا، آب حیات
- 3- پہلے بندوچ مرد دیاں کیہڑیاں خوبیاں بیان کیتیاں گئیاں نیں؟

دوہڑے

مُدّت حرص جهانے والا میں دل ویج باغ لگایا
اوڑک باغ ہویا پرورده، آتے نال گلاں سبھ چھایا
جان میں مشک لیا ہر گل تھوں، آتے بھیت چن دا پایا
ہاشم بے بنیادی والا مینوں مشک گلاں تھوں آیا

کتوں یار گئے دل جانی، جیہڑے رَوون ڈور گنیاں نوں
جیوندیاں دی وات نہ پُچھ دئے کیہ کرسن یاد مویاں نوں
بُجن یاد پُون ڈکھ بنیاں، ویج پپتا وخت پیاں نوں
ایسے یار ملن سُئی، پر ہاشم اسائ جیہاں نوں

کون قبول خرابی کردا، پر لیکھ خراب کراوے
کس دا جیو نہ راج کرن دا، پر قسمت بھیک منگاوے
اپنے ہاتھ نہ سُول سہی دی، پر سُولی لیکھ سہاواے
خوش ہو وکیھ صبر کر ہاشم تینوں جو کجھ لیکھ وکھاوے

مشق

-1- تھلے دتے ہوئے آمختے ساہمنے دے بے ترتیب مصرعیاں دے ٹویاں توں جوڑ کے پورا شعر بناؤ۔

- 1: کتوں یار گئے دل جانی
کریہ کرسن یاد مولیاں نوں
- 2: سجن یاد پوچن دکھنیاں
پرہام اسas جیہاں نوں
- 3: اتے نال گلاں سبھ چھایا
مدت حرص چھانے والا
- 4: ایسے یار ملن سبی
جیوندیاں دی وات نہ پچھدے
- 5: ویچ پیتا وخت پیاں نوں
جیوندیاں دی وات نہ پچھدے
- 6: جاں میں مشک لیا ہر گل ھوں آیا
مینوں مشک گلاں ھوں آیا
- 7: ہاشم بے نیادی والا
اتے بھیت چمن دا پیا
- 8: اوڑک باغ ہویا پر وردہ
میں دل ویچ باغ لگایا

-2- صحیح دے ساہمنے ”ص“، اتے غلط دے ساہمنے ”غ“، اپردازہ ”O“ لادیو۔

- i- ص - غ: لکھ خراب نہ کراوے
- ii- ص - غ: کس دا جیوراج کرن دا
- iii- ص - غ: اوڑک باغ ہویا پر وردہ
- iv- ص - غ: خوش ہو کیجھ صبر نہ کر ہاشم
- v- ص - غ: کون قبول خرابی کردا
- vi- ص - غ: کتوں یار گئے دل جانی

-3- تھلے دتے لفظاں دے اُٹ لکھو:-

کتوں، یار، رون، دور، گنیاں نوں، جیوندیاں دی، پچھدے، دکھ،

ملن، اسماں، قبول کرنا، خرابی، خراب، خوش، صبر

-4- پیٹھاں لکھے محاوریاں نوں جملیاں ویچ انجوں ورتو کے ایہناں دے معنی واضح ہو جاوے۔

راج کرنا، بھیک منگنا، صبر کرنا، قبول کرنا، سوں سہنا

استغفار (کافی)

چوریوں	یاریوں	استغفار
گنڈری	عادت	بکھیرے
کر کر	سخت	گناہ
پیر پیغمبر	تیرے	باہنے
میں بد عملے	تے کر	رحمت
تیڈا شان	ہے فضل	کرم دا
رات قبری دی ڈینہمہ	میں وچ ڈوہ دے	عیب ہزار
میں مسکین فرید	سر تے کڑکم	بارے یار
نمذ بن کون اُتارم	پار	

مشق

- 1 الیں کافی وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دے حضور وچ اپنی عاجزی نوں کویں بیان کیتا اے؟
  - 2 ”رات قبری دی ڈینہمہ حشردا“، ایں مصرے تے اک چھوٹا جیہا مضمون لکھو۔
  - 3 امتحے اک اک لفظ دے تن تن معنے دئے گئے نیں ٹھی اصل معنیاں والے لفظ دو اے گول دائرہ لانا اے۔
- استغفار: پُچھ گچھ، توبہ کرنا، مننا
 شالا: پٹھے، چادر، رب کرے
 فعلوں: کم سبتوں، فیل ہونا، بُرائی
 پچھتاہیم: پچھتاواں گا، پچھتا یاسی، پچھتا رہیاں
 باہنے: باہنہ بھڑن والے، ساتھی، غلام
 مختار: مالک، پٹواری، مفت خور

حضرت یوسف علیہ السلام داخواب

کہہ فرزند ا کیہ گھجھ ڈھو خواب کویہی آئی
 کیہ حالا دسیالا تینوں جس نے ہوش گوانی
 یوسف کہندا سُفنا ڈھا درے گھلے آسمانی
 چھن چھن نور زمیں تے ورھیا جلت ہویا نورانی
 اے بابا میں سورج ڈھا چند ستارے یاراں
 ایہہ سب مینوں سجدہ کر دے کر کر عجز ہزاراں
 سورج چندوں صورت میری روشن ڈون سوانی
 میرے اگے اوہناں سجھاں دا قدر نہیں سی کائی
 کپڑ پیغمبر یوسف تائیں سینے نال لگاوے
 کرے پیار چھے براکھیں رو رو کے فرمادے
 توں جاتو فرزند پیارے میرا قدر وڈیرا
 سورج چند کریندے سجدہ عالی رتبہ میرا
 ایہہ سُفنا تعبیر اچیری قدر ملے رحمانوں
 ماں اے چند ستارے بھائی سورج باپ بیانوں
 فرزند تؤں سرور ہوئیں اندر دوہاں جہاں
 ماں پیو تے ویچ بھائیاں تیریاں ہوں وڈیریاں شاناں

مشق

- 1 تھلے دتے لفظاں دے جملے بناؤ:
فرزند، ڈھرتی، سُفنا، تعبیر
- 2 حضرت یوسف علیہ السلام نے خواب ویچ کیہ ویکھیا؟
- 3 حضرت یعقوب علیہ السلام نے خواب دی کیہ تعبیر بیان کیتی؟

غزل

کر رہیوں بانِ اکھا تَن بدن دے واسطے
مَر رہیا ایں راتِ دن جو کُوڑے دھن دے واسطے

مَرِن پچھوں وکیج کے لاشے نوں سکتہ ہو گیا
جد بدیشی کپڑا آیا پھر کفن دے واسطے

کر گئے اودہ نام زندہ ملک زندہ اپنا
ہو گئے قربان جو اپنے وطن دے واسطے

دوستو! آزادیاں دی پھر بہاراں ویکھنا!
ہون جتنے آپنے راکھے چمن دے واسطے

سُر فروشی دا ہے دعویٰ سہل اے گُشتہ میاں
دل تے گردہ چاہیدا اے اس سخن دے واسطے

مشق

- 1 غزل دے تریجے شعر دا مطلب لکھو۔
- 2 پہلے دو شعراں وچ شاعر نے بدن، دھن، کفن دے الفاظ قافیے دے طور تے ورتے نیں۔ دو جے شعراں وچ کیہڑے الفاظ قافیے دے طور تے استعمال ہوئے نیں۔
- 3 ”دل تے گردہ چاہیدا اے“ ایس توں شاعر دی کیہ مراد اے؟
- 4 شاعر دے نیڑے ملک داناں کس طراں زندہ کیتا جاسکدا اے؟

غزل

یار مینوں وی خوشی دا مُونہہ وکھا تھوڑا جیہا
میری حالت زار اتے مُسکرا تھوڑا جیہا

موت دا تے زندگی دا آگیا اوہنوں سواد
جیئنے چکھیا عشق تیرے دا مزا تھوڑا جیہا

میری غم دی رات، میرا عید دا دن ہو گیا
کیتا تیری یاد نے جد آسرا تھوڑا جیہا

مولہ جیہڑا درد ہونداۓ درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

فضل چھڈے ویلے نوں تے سون ہمسایاں نوں دے
رات مک چلی اے ویلا رہ گیا تھوڑا جیہا

مشق

1- پڑھ دتے لفظاں دے اُلٹ معنیاں والے لفظ لکھو۔

خوشی، موت، تھوڑا، غم، رات

2- واحدے جمع تے تجمع دے واحد بناؤ:

رات، عید، یاد، دردمندائ، ہمسایاں

3- تھلے دتے گئے شعر دی تشریح کرو:

مولہ جیہڑا درد ہونداۓ درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

غزل

جنہاں دا وی اُدم اچیرا رہوے گا
 اوہناں دا اچائیں بسیرا رہوے گا
 ہنیرے وچوں آنت پھٹے گا چان
 ہنیرا کدوں تک ہنیرا رہوے گا
 سوریا جے اک وار ہن ہو گیا تے
 مُڑ ابھتے سدا ای سوریا رہوے گا
 بڑے سکھ دا گیڑ ہے آون والا
 ڈلوں دُور ڈکھاں دا گھیرا رہوے گا
 زمانے تے آکا نہ وسین زمانہ
 کسے دا رہیا اے نہ تیرا رہوے گا
 نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہیا اے
 نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہوے گا
 کری چل اُدم کری چل ناصر
 کہ اُدم تھیں جینا اچیرا رہوے گا

مشق

- 1 حکیم شیر محمد ناصر دی ایس غزل وچ کھڑے کھڑے لفظ قافیے دے طور تے وارتے گئے نیں؟
- 2 ایس غزل وچ حکیم ہوراں اُدم والفظ کھڑے کھڑے شعر ای وچ استعمال کیتا۔
- 3 لفظ اُدم دا کیہ مطلب اے؟
- 4 غزل دے دو بے شعر دی مختصر تشریح کرو۔

عید

مسجد دے مینار دے نیڑے دتی چن و کھالی
آئی عید مبارک پنجی گھڑی نصیباں والی
ورہے دنا دا دن مبارک خوشیاں لیکے آیا
کھانا دانا لیدا لتا سب لوکاں منگوایا
غیرے مویں حماموں نہاتا نالے شیو کرامی
سیٹ کرا کے والاں اُتے ہمیر کریم لوائی
نویں منگائی ہوئی جھنی مڑ پاٹش کروائی
پنج ہزاری ٹوپی سرتے ٹیڈھی کر کے پائی
مچھاں نوں میں تاؤ چڑھا کے وڈا شیشہ ڈٹھا
عید پڑھن لئی کار کڈھائی مونہہ نوں کر کے مٹھا
عید پڑھی تے فارغ ہو کے سدھا گھر نوں آیا
رکھیا ہویا کچا راشن اندروں باہر کڈھایا
سیبیاں دے ویچ آئندے پا کے دڈھ دے ویچ پکائیاں
بسمتی دے زردے اندر چھل کے گریاں پائیاں
پنڈوں مرغ منگائے ہوئے گھیو دے ویچ تلاۓ
آپ خمیرج گھیو پوا کے تھندے نان لوائے
بجنیں، بتریں، انگلیں، ساکیں، آہنڈ گواہنڈ گھلانے
دارتے آئے ہوئے سوالی خالی نہیں پرتابے
ڈائینگ ٹیبل اُتے وھر کے آپ وی کھادا پیتا
مار ڈکار الحمد پڑھ کے شکر خدا دا کیتا
ایئے چڑھوں باہر کسے نے گنڈا آکھڑ کایا
اُترن لگا پوڑی توں میں رڈھدا تھلے آیا

گھلی اکھ تے آنے وانگر ٹھنی وچ ساں گلا
سُنے ای سُنے دے وچ مینوں عید کرائی اللہ

مشق

- 1 شاعر نے عید پڑھن دی تیاری کوئی کیتی۔ اک پیرا گراف وچ لکھو۔
- 2 عید پڑھن توں بعد شاعر نے کیہ کیہ کھادا؟ ساریاں چیزاں دے نال لکھو۔
- 3 شاعر دی اکھ کوئی گھلی؟ دو جملیاں وچ بیان کرو۔
- 4 اکھلئن مگروں شاعر نے کیہ ویکھیا؟
- 5 ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
چن، پچھی، لیڑا، فجرے موسیں، ہمیر کریم، ڈٹھا،
خمیر، تھندے، متریں، ساک

غزل

مُونہوں بھانویں گل نہ نکلے، ہوٹھ پھڑک کے رہ جاندے نیں
إنج وی اپنے دل دیاں گلائیں کہنے والے کہہ جاندے نیں

لہو دھریائے راہواں اُتے، اوہ مسافر ساتھی میرے
کنڈے دی ایک چوبھتے جیہڑے چھالے والوں بہہ جاندے نیں

بھملدے بھملدے بھمل جاندے نیں، فریاداں دی عادت پنچھی
سہندے سہندے ادڑک لوکی، ہر سختی نوں سہہ جاندے نیں

توں چھویاں دے دستے جانچیں، میں ڈالاں دی خیر مناواں
تھکے ہوئے لوک جنہاں دی، چھاویں آکے بہہ جاندے نیں

مشق

- 1- کنڈے تے کنڈھے نوں وکھو وکھ تھیاں وچ انخ ور تو پی فرق واضح ہو جاوے۔
- 2- تریجے شعر دی تشریح کرو۔

امن

رنگ رنگیلے چرخے گھوکھن، تھاں تھاں گھلی بولے
جندری پیلاں پاندی جاوے پھٹ پُرانے مولے

اُچیاں لمیاں باکیاں ناراں، گیت خوش دے گاون
پھلاں واگوں کھڑ کھڑ ہسن، ہسن تے شرماؤں

ساویاں پیلیاں چنیاں لے کے، فصلائی وہیاں بنیاں
بیری بیری بُور لشکدا چیوں ہیرے دیاں کنیاں

نماں نماں چن دا چان، گجھیاں گجھیاں گلائیں
مٹھڑے مٹھڑے بول پیار دے جیوں راوی دیاں چھلاں

کدھرے لکن میںی کھیڈن، کدھرے کوڈی تپے
کدھرے کوئی ہیر سناوے، کدھرے کوئی ٹپے

دارے دارے بدھے ندھے، رل مل ہل بہندے
اک دوبے دے دل دی سُندے، اک دوبے نوں کہندے

ابھر چارن فصلائی وڈھن، گاواں مجھاں چوؤں
رات پوے تے تھکے نئے مٹھی نیندر سوؤں

دُور دلدر جگ دے ہوون، دُور بلائیں نتن
آمن دے مٹھے سائے یٹھاں، جگ جگ لوکی وتن

مشق

بیٹھلیاں محاوریاں تے ترکیباں نوں اپنے فقریاں وچ انجور تو پی ایہناں دے معنی واضح ہو جاوے:

- 1 ..... پیلاں پانا
- ..... پُرانے پھٹ مولنا
- ..... لکن میٹی
- ..... کھیڈ ناں
- ..... خوشی دے گیت گاؤنا
- ..... اک دُوبے دے دل دی سُتنا
- ..... دلزیر دُور ہونا
- ..... بدھے ندھے
- ..... ابھڑچارنا
- ..... تھکے ٹھکے
- ..... گھبھیاں گلاں
- 2 ..... ایں نظم وچ پنجاب دی وسوں دے کچھ خاص انگ بیانے گئے نیں ترتیب نال ایہناں نوں گنو۔

مئیں خیراں منگاں دلیں دیاں

مئیں خیراں منگاں دلیں دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایں دیاں
 اتنے کوئی کھلی گھملاوے نہ
 کسے رُکھ نوں دُھپ سُکاوے نہ
 اتنے پت تھہ جھاتی پاوے نہ
 مئیں خیراں منگاں دلیں دیاں
 اتنے بھینیاں دے سر بجے رہن
 اتنے ماںواں دے دل رَبجے رہن
 بھائیاں دے رشتے بُجھے رہن
 مئیں خیراں منگاں دلیں دیاں
 اتنے فجراء آون چمک دیاں
 اتنے شرماں آون مہک دیاں
 مُڑ جاؤں راتاں سہک دیاں
 مئیں خیراں منگاں دلیں دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایں دیاں

مشق

- 1- تھلے دیتے لفظاں دے واحد لکھو:

خیراں، شرماں، بھینیاں، ماںواں، بھائیاں، فجراء، شرماں، راتاں

- 2- دیتے گئے محاوریاں نوں تملیاں ویچ وروتو:

خیراں منگنا، جھاتی پانا، ٹر جانا

- 3- ایں نظم ویچ دلیں پیار دے حوالے نال جو کچھ بیان کیتا گیا اے اوہنوں دس فقریاں ویچ بیان کرو۔

شہید دی ماں

بھاگاں والیے ماں میں شہید دیئے، صبر شکر دی کوئی اقلیم ایس توں
پربت اُچیاں سچیاں عظمتیاں دا، کوئی دسّاں میں کتنی عظیم ایس توں

تیرے دل دے ڈوہنگ نوں دیکھ کے تے میرے فن دا کالجہ کمیا اے
میری سوچ نے ٹوت دی چھمک دانگوں، انگ انگ وجہ دا جھمیا اے
سوچاں دھڑکیاں نیں ذہن تھہر کیا ائے دل سو بھجھ سمندریں ہمیا اے
کھتوں حوصلہ لواں تے کنج دستان، لہو رنگیا کیمپا شاہکار ایس توں
سچے رب رسول دے بعد ماں میں، میرے دلیں دی گل مختار ایس توں

کسے فلک دا فلک وی جان دا نہیں بن دے زخم نیں کویں بہار ماں میں
تیرے پیراں دی جنت وی جان دی نہیں، تیری گود دے زخم دی سار ماں میں
جے کچھ جانے تے کربل دی ریت جانے، یامڑ جان دا رب غفار ماں میں
پاکے نویں نکیل تاریخ نوں توں، میری قوم دے ہتھ مہار دیتی
سہرا فتح دا دلیں نوں بُجھنے لئی سدھر لال دے سہرے دی وار دیتی

جتنے ظلم دی گھنی بیزید جتنے، اوتحے آمن دی روشن دلیل ایس توں
ہڑھ موت دے جنہوں نہ ڈھاسکن، اوں عزم دی سخت فصیل ایس توں
جینے فتح دے آن الہام ونڈے، لکھا عرش تھیں کوئی جبریل ایس توں
جینے حشر دے بعد وی چمکنا ایں ماں میں، توں ایں اوں خورشید دی ماں
میرے دلیں دی مٹی سُلکھنی ایں، جینے تیرے جیسی جنمی شہید دی ماں

مشق

- 1 نظم ”شہید دی ماں“، دامر کری خیال بیان کرو۔
  - 2 اپنے لفظاں دے معنی لکھو:
- اقلیم، پربت، چھمک، ٹوت، شاہکار، ریت، مہار،
پڑھ، فضیل، سلکھنی

غزل

گندے یج کے ٹوں، پھلاں دے اگن دی امید نہ رکھ
جو گھ جندڑی دے پیالے وِچ آپ نچڑیا ای، آپے چکھ!
اکھیاں دی مجبوری کیہ گھ، نظروں اوھے رکھدی اے
امبر اُتے نہ اک سورج، نہ اک چن، نہ تارے لکھ
ولیے کولوں پچھے رہنا، جے تینوں منثور نہیں
بند کریں نہ کن کدے وی، کھلی رکھیں اپنی اکھ!
مینوں تخت دا رُعب نہ دے ٹوں، لو بھ نہ دے توں محلان دا
میتوں کدے وی ہونہیں سکدی، چج دی بندیا جھوٹھ دی پکھ!
اندر دی اکھ کھول کے عارف، وکیھ اُچ نج زمانے دی
سدا نہ پربت بھارے ہوندے، سدا نہ ہو لے ہوندے لکھ

مشق

- 1 بے کوئی بندہ ولیدے نال چلتا چاہندے اے تے اوس نوں کیہ کرنا چاہیدا اے؟ ایس غزل دے جوابے نال لکھو۔
- 2 چج تے جھوٹھ اک دوجے دے اک لفظ نیں ایس طراں دے گھ ہو لفظ ایس غزل وچوں لھ کے لکھو۔
- 3 بندہ جو گھ نج دا اے او ہو وڈھدا اے ایس گل نوں شاعر نے اک شعروں ج بیان کیتا اے اوہ شعر لکھو۔

غزل

بدل	اُڑے	تے	گم	اسمان	دیسا
پانی	اُترے	تے	اپنا	مکان	دیسا
اوہوں	اگے	فرق	دیاں	منزال	سن
جتھے	پنج	کے	اوہدا	نشان	دیسا
اوہدے	سماہمنے	ایہہ	جگ	ویران	دیسا
اوہناں	اکھاں	چ	ایسا	جهان	دیسا
ساؤے	حال	دی	خبر	اوہ	رکھدا
ساری	عمر	جیہڑا	انجان		سی
کم	اوہو	منیر	سی	مشکلاں	دا
جیہڑا	شروع	چ	بوہتا	اسان	دیسا

مشق

-1- غزل دا پہلا شعر مطلع ہوندا اے جیہدے وچ ردیف قافیہ ہوندا اے۔

ایس غزل دے مطلع وچ اسماں تے مکان قافیے نیں۔

غزل دے دو بے شعر اس وچ کیہڑے کیہڑے قافیے استعمال ہوئے نیں؟

-2- غزل دے چوتھے شعر دی تشریح کرو۔

دیس پیار

جیہڑا دریا میرے دلیں دیاں خداں وچ گدا اے
اوہدا پانی میری جبھ نوں شہتوں بٹھا لگدا اے

اوہدی تھی جیہی لو اُتوں لکھاں سورج وار دیاں
میرے گھر وچ لو ونڈن لئی جیہڑا دیوا جگدا اے

ایہدے عیب تے ایہدیاں صفاتاں گھنے میریاں سدھراں دے
ایہہ چنگا اے یاں بھیڑا اے شملہ میری پگدا اے

پُھل تے سبزہ، رُکھ تے بُولے، سومے دریا نہراں وی
ایں دھرتی دا چپا چپا جتت ورگا لگدا اے

اوہدے چوں خُشبو آوندی اے پیار خلوص محبت دی
نَرم ہوا دا جیہڑا بُھا ایں دھرتی تے وگدا اے

ایہدے پاروں رب تچے دے بوہتا نیڑے ہویا وال
رب شہ رگ توں نیڑے وسدا ایہہ تے لہو شہ رگ دا اے

ایہدی مہکاں والی میٹی سُرمہ میریاں اکھیاں دا
ایہدا تاریاں بھریا امبر میرے دل نوں ٹھگدا اے

میرا چہرہ، میرا راکھا، میری عزّت، میرا ناں
ایہہ دھرتی دا ٹوٹا خورے میرا کیہ بُجھ لگدا اے

مشق

-1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو۔

حداں، لکھاں، صفتاں، سدھراں، سومے، مہکاں،

اکھیاں، عزت، گہنے، بُٹے، نہراں

-2- جمع بنائے لکھو۔

جیبھ، دیوا، چنگا، بھیڑا، شملہ، پگ، خشبو، بُلھا، راکھا

-3- نظم دامر کری خیال اپنے لفظاں را ہیں بیان کرو۔

اک طالب علم دی دعا

پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 سُن لے دعا، سُن لے دعا
 خوشیاں کھیڈن نہ اس گھر ویج
 اس دی اک اک راہ گزر ویج
 اپنے کرم دے پھل وسا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 نفرت سینیاں وچوں دھوکے
 اک لڑی ویج سبھ نوں پرو کے
 مہکیا ہویا ہار بنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 مولا سارے سر نوں جھکائے
 علم دا چانن منگن آئے
 ساؤیاں راہواں نوں رُشنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 علم دے شہر دا صدقہ مولا
 بے علمی دا مگے رو لا
 کر سمجھناں نوں علم عطا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا

مشق

- 1 ایں نظم نوں زبانی یاد کرو۔
- 2 ایں نظم ویج وطن تے علم لئی جھیڑیاں دعا وال کیتیاں گئیاں نیں اور ہنال نوں اپنے لفظاں ویج بیان کرو۔

وطن آہنار ہے سلامت

سونا رپا، زمی وطن دی، میرا مان تران
واہی بیجی بھتر پاؤندی، گھرو ڈھولے گان

ہت ٹوں باہر نہ کاج سہیڑو، اوپڑ راہ نہ جاؤ
بے علماء دے ننگے پنڈے، علم دا باناں پاؤ

حُلُق إِخْلَاق سماج دی ورتوں، تھاں تھاں وَنَذِدَا جا
آل دوال ہنیرے دے ویچ، ایہہ رِشماں ورتا

پیار، محبت جگ دی سو بھا، جیون دا دستور
محنت اک اک گھردا چانن، محنت رب دا نور

آہلنے دے ویچ امن ہمیش، باہر جھکھڑ، جھنپب
وطن آہنار رہے سلامت، رہن سلامت کھنپ

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے الٹ لکھو۔
زمی، محبت، چانن، محنت، امن
- 2- لفظاں دی جمع بناؤ۔
وطن، بانا، ہنیرا، رِشماں، آہنار
- 3- ایس نظم ویچ وطن نوں کاہدے نال تشییہ دتی گئی اے؟

کیھڑے پاسے جاواں

جیھڑے   ویلے   گھنٹی   میرے
 گھڑکی   داروازے   دی   دی
 اوے   وقت   الارام   والی
 گھڑی   دھڑا   دھڑ   دھڑکی
 اُتو   رتی   فون   میرے   دی
 پھڑکی   اچانک   نبض   دی
 اُبھڑواہے   لی وی   دے   ویچ
 بھڑکی   ڈسکو   دی   آگ
 سر توان   نیر جہاز   اک   لکھیا
 دل   دی   دی   کوئی
 اپن   چیت   اک   ہارن   گجیا
 کڑکی   اک   بجلی   ہور
 انچ   بریک   کرپیچی   کوئی
 رڑکی   رگاں   ویچ   ریت
 گھر   دے   اندر   شور   شرابا
 سڑکی   سڑکو   رولا

گوکاں مینوں گھیر لیا، مئیں کیھڑے پاسے جاواں
 انور ایں سے دے ہتھوں گتاں نوں ہتھ لاواں

مشق

- 1 شاعر دے پر سکون ما حول وچ کس کس شے نے شور شراہ پیدا کیا؟
- 2 ایہناں لفظاں نوں ہمیاں وچ استعمال کرو۔
اُترتی، ابھڑواہے، کوٹھی، اپن چیت، گوکال، کتاب نوں ہتھلانا، کرپیگی
- 3 ایس نظم دامر کزی خیال لکھو۔

سکھ سُنیہڑا

ربِ رسول دا نام پُکارو
 کے نوں ڈکھ نہ دیوو یارو
 میرے دلیں دیوو وستیکو
 میرے سجنو آتے رفیقو
 ربِ دیوو بندیو جگ دیوو منیو
 ویر نوں چھڈو پیار الیکو

چلک وج نہ روڑے مارو
 کے نوں ڈکھ نہ دیوو یارو
 رل مل کے اک تھاں بہہ جاؤ
 واگنگ بھراواں بچھیاں پاؤ
 کئنے نہ تیلی لوتی لاو
 گھنم پاؤ ڈھولے گاؤ

پیار دے سونہنے محل اسارو
 کے نوں ڈکھ نہ دیوو یارو
 کے دی ویر نہ پگ اچھالو
 تھاں تھاں سانجھ دے دیوے بالو
 حکمت نال فولاد نوں ڈھالو
 ڈجیاں دے لئی جفر وی جالو

ڈبیاں تائیں پار اُتارو
 کے نوں ڈکھ نہ دیوو یارو

مشق

-1- تھلے دتے مصرعیاں دا آسان پنجابی وچ مطلب لکھو۔

1- وَرِنُوں چھڈو پیارا لکیو

2- کتے نہ تیلیں لوئی لاو

3- چکڑوچ نہ روڑے مارو

4- ڈُبڈیاں تائیں پارا تارو

-2- ایں نظم دامرکزی خیال اپنے لفظاں وچ بیان کرو۔

-3- ”چکڑوچ روڑے مارن“ توں کیہ مراد اے؟

غزل

ہے لاکے توڑ بھاون دی فکر ساہ توڑیں
میں آپ پنج گیاں ٹرکے قتل گاہ توڑیں
اے اپنی آس امیدیں دا حشر ڈیکھے اج
میں دل کوں گھیل کے گھن آیاں تیڈی راہ توڑیں
کئی صدیں دی مسافت ہے، کیوں طے تھیں؟
میڈے وجود توں گھن کے تیڈی نگاہ توڑیں
میں اپنے منحوں تیکوں چابے وفا آکھاں
نہ جیواں شala دعا منگاں ایں گناہ توڑیں
اے ذور او ہے جو اکوں حساب دان آکھو
نہ آوے جیکوں گٹھری وی ٹھیک ڈاہ توڑیں
قدم قدم تین شہشاہیں دے تاج رُلدے پین
اتھاہوں گھن کے محبت دی بارگاہ توڑیں
میں اپنے ہتھ دے کیریں کوں کیا کراں اقبال
ہنک ہے ونجنا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

مشق

- 1 ایہناں لفظاں دے معنی لکھو تے تملے بناؤ۔
قتل گاہ، حشر، گھیل، شala، ہنک، ونجنا
- 2 ایں شعر دی تشریح لکھو۔
میں اپنے ہتھ دے کیریں کوں کیا کراں اقبال
ہنک ہے ونجنا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

زراعتی گیت

سوہنی ہل تے پنجالی، کیڈا سوہنا لگے ہالی
 سیاں لاڈندا تے دل بھر ماڈندا
 اُٹھ ترڑکے زینان ول جاؤندما
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 ایہہ تے بیجا اے پیلیاں تے بیاں ٹوں
 رنگ لاڈندا اے ویٹریاں تے چدیاں ٹوں
 سارا دلیں ایہدے گن پیا گاؤندما
 اُٹھ ترڑکے زینان ول جاؤندما
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 اپینے کنکاں دے ڈھیر آج لائے نیں
 وادھ مُجیاں دے متے وی پکائے نیں
 سوہنا مختان دی جوت اے جگاؤندما
 اُٹھ ترڑکے زینان ول جاؤندما
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 نویں ڈھنگ نویں سندراں ٹوں جان دا
 نالے فصلان دے روگاں ٹوں پچھان دا
 ایہہ تے ویلے نال پیر اے رلاڈندا
 اُٹھ ترڑکے زینان ول جاؤندما
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی

مشق

-1 ایہ گیت زبانی یاد کرو تے سارے جماعتی رل کے گاؤ۔

-2 واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔

ہل، سوہنا، زیناں، پیلیاں، بیاں، ویڑیاں،
چنیاں، کنک، محنت، مجھی

-3 تھلے دتے لفظاں دیاں اوازاں والے لفظ لکھو۔

سوئی، کیڈا، ہالی، اُٹھ، ول، پیلیاں، رنگ،

لاوَندا، بنیاں، ڈھیر

-4 تیج بندو امفہوم اپنی زبان وچ لکھو۔

غزل

ربا گھلائیں موسم ساوے گھرو گھری
خُشبو کھلار دی وا جاوے گھرو گھری

ہر ویٹریوں مکاوے ویلا کڈورتاں
بُوٹے محبتاں دے لاوے گھرو گھری

ڈکھ ایتکی خزاں وانگروں پرانہ رہوے
آوے بہار ہن جد آوے گھرو گھری

خوشیاں سچیاں دی فیر بھاگوان رُت
المیں شہر آن ڈیرے لاوے گھرو گھری

اکرام ہن ہمیرا لئے نہ ایدھروں
چانن ہمیش پھیرے پاوے گھرو گھری

مشق

-1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لفظ لکھوں:

خُشبو، ساوے، خزاں، کڈورتاں، ہمیرا

-2- تیج شعر وچ شاعر نے جس کل دی تمنا کیتی اے اوس نوں اپنے لفظاں وچ لکھو۔

غزل

گھٹ نیں اوہ پالن والے ہوندے نیں
پر بوہتے رکھ بالن والے ہوندے نیں

اوتحے ڈگن ویچ وی لذت ملدي اے
جیچے کول سنجھان والے ہوندے نیں

نبیں جواب ضروری ہوندا ہر اک دا
گھٹ سوال تے ٹالن والے ہوندے نیں

اوہناں دے نال سانچاں مگدیاں جاندیاں نیں
جیہڑے ڈکھڑے جالن والے ہوندے نیں

جنھاں دے ویچ رکے روانی پانی دی
کھال ابے اوہ کھالن والے ہوندے نیں

وقت قبول کرے نہ احتر جنھاں نوں
اوہ سکے مُڑ ڈھالن والے ہوندے نیں

مشق

-1 ایس غزل ویچ مطلع کیہا اے؟

-2 ایس غزل ویچ ”والے ہوندے نیں“ بار بار استعمال ہویا اے۔ شاعری ویچ ایہوں کیا آکھیا جاندا اے؟

-3 مقطع کس ٹوں آکھدے نیں؟ ایس غزل دامقطع لکھو۔

-4 غزل دے چوتھے شعر دامفہوم بیان کرو۔

بکرا منڈی

مُنْحَاجَا: بکرا کہ بکری کہ بھیڈ وآل نوں پھڑاں جی
حکم کرو! کدھروں دی واڑے وِچ وڑاں جی
ایہہ ویکھو دانہ اک ”اے ون“ مال چوں
ملکوال بولدا جے ایہدے وال وال چوں
ڈیریٹھ من پکا ایہدا گوشت بھانویں توں تو
ایہدے نال بھانویں انگریزی وِچ بول تو

ملک صاحب: گلاں دی مشین ایں تے کاں کاں بولنا میں
ہتھیں گندھاں چاڑھ کے تے دندال نال کھولنا میں
سِدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں
ٹول ٹیکس سئے مینوں کئے وِچ پینا ایں

مُنْحَاجَا: پے جائے گا آپ نوں ایہہ پندرال ہزار دا
دانہ صاف سُخرا جے جھوٹھ نہیں میں ماردا

ملک صاحب: پندرال ہزار رج تے کار آجاندی اے
فون لگ جاندا اے بھار آجاندی اے

مُنْحَاجَا: ہولی بولو ملک صاحب! جھٹ نہ گزارے گا
سُن لیا بکرے تے ڈھڈھ کڈھ مارے گا
تسین کجھ آگے وڈھو میں پچھے ہٹناں
مُل والی رسی نوں میں ہور ذرا وٹناں
پندرال ہزار چوں روپیہ گھٹ کر تو
مُک گئی جے ہُن بس فُٹھ فٹ کر تو

ملک صاحب: چُپ اوئے گھٹھاں نال قد پیا منائیں
اُڈے جاندے پنچھی دے پر پیا گنائیں
گلائیں توں صح دیاں کتیاں تراشیاں
ساؤے جیہے شریفان نال کریں بدماشیاں

ملک صاحب! ٹسین کیہڑے پاسیوں شریف او
اسیں بدماش آں تے ٹسین ساؤے چیف او
گل سُنو بُرا نہ منانا میری بات دا
تھی تھی دستاں آج دن اے جھرات دا
ہُن ٹسین کرے دا بھل جاؤ رستہ
کم کرو ایں توں وی سَتا تے تختہ
منڈی وِچوں نکل کے تے شہر وِچ وڑکے
لئی جاؤ رستے چوں گلکرو اک پھڑکے

مشق

-1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:

بھیڈ وآل، گلائیں، گندھاں، دندان، گھٹھاں

-2- محاوریاں دا مطلب لکھو۔

ہٹھاں نال گندھاں چاڑھ کے دندان نال کھولنا

اُڈے پنچھی دے پر گلنا، گلائیں تراشنا

-3- ایں مکالے دا مفہوم اپنے لفظاں وِچ لکھو۔

ملک صاحب:

گلائیں دی مشین ایں تے کاں کاں بولنا میں
ہٹھیں گندھاں چاڑھ کے تے دندان نال کھولنا میں
سِدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں
ٹول ٹیکس سئے مینوں کئے وِچ پینا ایں

فرہنگ

۷		
آب حیات	--- سدادی حیاتی دین والاپانی	
آساشاں	--- سہوتاں	
آلودہ	--- لبری یا ہویا	
اڈیک	--- انتظار	
آہر لے لگنا	--- کسے کم کاروچ رجھناں	
آہنڈگاہنڈ	--- پڑوئی	
اپڑنا	--- پہنچنا	
اپیل	--- درخواست	
اچھرو	--- آنسو	
اچڑ	--- بکریاں دا گلم	
اچ	--- ویچ	
اچھ	--- خاص	
اچیری	--- اپنی	
اختا ہو کے	--- تنگ ہو کے	
اوُم	--- حوصلہ	
اساری	--- تغیر	
استقامت	--- پکیائی	
اطاعت	--- فرمائبرداری	
اک مٹھ ہونا	--- اکٹھیاں ہونا	
اکلاپا	--- تنهائی	
اگر چھپڑ	--- اگے پچھے	
اگیان	--- لعلم، جاہل	
اقیم	--- سلطنت، ملک	
ب		
بارڈر	--- سرحد	
بارے	--- بار بار، متعلق	
بانگی نار	--- الہڑ میار	
بانے	--- لباس	
بانہنے	--- غلام	
بھانے	--- پسند آنے	
بھاگوان	--- خوش قسمت	
بجاہ	--- اگ	
بھانپڑ	--- الا	
بھاگاں بھری	--- خوش قسمت	
بھنڈار	--- ذخیرہ، ڈھیر	
ج		
جایاں	--- کائی لجھ جانا	
جیکو	--- نقش بناؤ	
امبر	--- اسماں	
اُمت	--- قوم	
انت	--- اخیر	
انج	--- ایں طراں	
انگ	--- رشتہ دار	
انصار	--- مقامی لوگ	
اوڑک	--- آخر کار	
اوٹری	--- بے اولاد، دغ بازار	
آہلنا	--- گھوںسلہ	
ایانے	--- بچے	

پھٹپھٹی دا پتہر	پھٹپھٹیر	بھوں گیا
پلیا ہویا، مغربور	پلیا ہویا	بھورا
پھٹک	زخمی	بھوئیں
پھٹپھٹچر	ٹھیک ہجی	بٹ ہٹ
پھڑک	ترٹپ	برادری
پچھوتا سیس	پچھتا ویس گا	برگزیدہ
ت		بدیشی
تائنگ	انتظار	بشر
ترٹکے	سویرے	بلا
ترونا	آکڑنا	بلحہ
تُرکی تازی	اعلیٰ نسل دے گھوڑے	بولی مارنا
تصوف	روحانی علم	بیا
تصور	خیال	بیل
تقاوی	پہبندگاری، خدادا خوف	بیعت
تلقین	ہدایت	
تمیز		پڑائے
فرق		پت جھڑ
توکل	بھروسہ	چُبجا
تو قیر	عزت، وقار	پربت
تحکیوال	تحکاوٹ	پسارا
تحمیدے	روغنی	پُشتاں
ث		
ٹھکر	نماق، بمنز	پنڈا
ٹوہراں	شنان	پنگرنا
ٹھلھنہ سکیا	سہنہ سکیا	تچہراري
ث		پکھ
ثقافت	ریتائ، رسماں، روانج	پیشانی
		مختا

شائع	تعريف	ج
چوکھی	--- زیادہ	جا
چُھلاں	--- مسخریاں، شرارتاں	جائے
چیجان	---	چاکے
چھلاں	---	چان قربان کرن والا
چھک	---	بلدا
چھوپے پانا	---	چھوتا
چھویاں	---	چند ری
چھویں پشت	---	چوکر
ح-خ		جون
حالتِ زار	---	جھانچھے جھیرے
حرص	---	جھبڑے
حمد	---	جھبھتی
خانوادہ	---	جھڑی لگنا
خطاب	---	جھلکارا
خفیہ	---	جھنبدنا
خورشید	---	جھنڈ
خورے	---	چا
خیانت	---	چارا
د		چاہت
دُشگیر	---	چاہیوان
دلasse	---	چھتے چھتے
دلدر	---	چتارن
دلیز	---	چٹ کپڑیئے
دُھوڑ	---	چرخ
دھن	---	چتنا
دھرم	---	علاج
مدھب	---	مجت
چ		چاہن وال، خواہش مند
چھتے چھتے	---	چھاتھ تھائتے
چرکنا	---	ورد کرنا
چٹ کپڑیئے	---	سفید پوش
چرخ	---	امان
چتنا	---	فکر

سرفوش	--- جانپاز، جان قربان کرن والا	دھریائے	--- پیاسے
سردار	--- آقا	دھرتی	--- زمین
سندہا	--- بلاوا	دھیما	--- اے بیٹی
سدھراں	--- خواہشان	ڈ	
سفنا	--- خواب	ڈنگوری	--- سوٹی
سکھنا	--- خالی، کلّا	ڈوہنگانی	--- گھرائی
سے	--- ویلے	ڈیہنہ	--- دن
سنگ	--- ساتھ	ر	
سنگتی	--- ساتھی	رکھی	--- حفاظت
سنگھ	--- گلا، حق	رُت	--- موسم
سنسار	--- دُنیا	رُپا	--- چاندی
سنیپا	--- پیغام	رشان	--- کرناں
سوائی	--- زیادہ	رُشنا	--- چپکا
سوبحا	--- خوبصورتی	رُکھاں	--- درختاں
سوکھ	--- سکھ	رمز	--- اشارہ
سول	--- درد، تکلیف	رَوْلَا	--- شور
سوی	--- پھانسی	ریمت	--- رسم
سُوہے	--- لال، ہُرخ	رُجھ گیا	--- مصروف ہو گیا
سچ	--- اسان، آہستہ	ز	
سہل	--- آہستہ، اسان	زمی	--- زمین
سیانا	--- عقل مند	زہد	--- عبادت
سیہان	--- بچان	س	
ش		سانگے	--- واسطے
شala	--- اللہ کرے	ساکا چاری	--- رشتہ داری
شباب	--- جوانی	ساکنیاں	--- رشتہ دار عورتاں
شک	--- کفر	ساوے	--- ہرے

ک	شراکل
کارکن --- کم کرن والا	شریلا --- شرمیلا
کتابچہ --- فلّی کتاب	برادری --- شریکا
کجنا --- ڈھکنا	سمجھ، عقل --- شعور
کال --- قحط	سفارش --- شفاعت
کانگڑی --- انگیٹھی	ٹرڑہ --- شملہ
کرتب دھکنا --- تماشہ دکھانا	خاوند، مالک --- شوہ
گلی --- جھگی	ص-ض
کگال --- غریب، محتاج	صبح --- سویر
گوڑے --- جھوٹے	صبوں --- صابن
کوسنگ --- ڈشمن	صدملی --- انگیٹھی دی قسم
گوکاں --- چیکاں	صوم --- روزہ
گھنڈ --- لاخی	ضبط --- روکنا
کھنڈن --- کھلن	ع-غ
کھنہ --- پر	عالم --- حالت
کھنپور --- چٹا سفید	عاصیا --- اے گنہگار
کھیی --- خاک، مٹی	عمر --- عاجزی
کھنہ رہنا --- کجھنہ رہنا	عدل --- النصف
کلچر --- رہن سہن	عرفان --- پچاں
ق	عزم --- حوصلہ، ارادہ
قلب --- دل	عظمت --- وڈیائی
قادت --- رہنمائی	غفار --- بخشش والا
گ	غم گسار --- غم و نہان والا
گھرو --- جوان	ف
گڑھتی --- گھٹتی	فارق --- و چھوڑا
گیڑ --- دور، پھیرا	فصیل --- دیوار
	فضل --- برکت

مسافت	--- پینڈا، سفر	گورستان	--- قبرستان
معرفت	--- پہچان	گھتنا	--- ڈالنا
مستحق	--- حقدار	گراں	--- پنڈ
مسیر	--- ماسی دا پڑر	گھسمیلا	--- میلے رنگ دا
مشال	--- مشعل	گھیل کے	--- کچ کے
مشنڈا	--- ہٹا کٹا، بدمعاش	ل	
من مونا	--- ڈکش	چمن	--- طور طریقے
مولے	--- میلے	لکھاں	--- تحریر کراں
مویں	--- میں وی	ملکر	--- لکارنا
مشک	--- خوشبو	لو بھ	--- لائج
مٹھڑا	--- مٹھا	او	--- چانن
معبد	--- جیہدی عبادت کیتی جاوے	لیڑاٹا	--- کپڑے
معروف	--- مشہور	لیکھ	--- قسمت
من	--- دل	م	
منگ	--- مطالبا	مان تران	--- فخر
مؤکل	--- وکیل کرن والا	ماں ک	--- موئی منے
مہاجر	--- ہجرت کرن والا	ماگ	--- والا وچ چیر
مسار	--- واگ، اونٹ دی کیلیں	مبلغ	--- تبلیغ کرن والا
ن		محکم	--- پکی
ناراں	--- ٹیاراں	میتھی	--- مقرر
نت	--- ہمیش	متاپکانا	--- فیصلہ کرنا
نگہدار	--- محافظ	مر	--- دوست
نمانا	--- وچارا	متین	--- عقل دیاں گلاں
نڈھے	--- منڈے	مُحلی	--- بنیادی
نمٹھی	--- ہلکی	مُڑ	--- فیر، دوبارہ
نکھٹ	--- تھک ہار جانا	مساوات	--- برابری

نويکلا	--- انوكھا
و	
واڑ	--- کنڈیاں دی واڑ یا احاطہ
واویلے	--- رونا دھونا
واہی وان	--- کسان
وَت	--- دوبارہ
وَط	--- غصہ
وَلُّی وَلُّی	--- رُسی ہوئی
وَخت	--- مصیبہ، مشکل
وعظ	--- تقریر، نصیحت
ونجنا	--- جانا
ونگار	--- بلاوا
وڈیانا	--- عزت دینا
ورشہ	--- پیودا دے دی جائیداد
5	
وساہ	--- بھروسہ
ولاکے	--- مڑکے
و سنیک	--- وکن والے
وسوں	--- رہن سہن
و سیب	--- رہن سہن

کتابیات

نام کتاب	لکھاری مرتب تیب کار	چھاپن ہار	چھاپن داورہا
ایات باہو	پروفیسر ڈاکٹر سلطان الطاف علی	حضرت غلام دستگیر اکادمی	1988
احسن القصص	مولوی غلام رسول عالپوری	پنجابی ادبی اکادمی لاہور	1961
اکلا پے دامسافر	عارف عبدالمتین	شیخنگل پبلشرز، لاہور	1972
بیلے بیلے	احمد ظفر	مکتبہ نو، روپالپنڈی	1964
پانی و حج مدھانی	عیبر ابوذری، فیصل آباد	عیبر ابوذری، فیصل آباد	1994
دیوانِ گشتہ	میاں مولا بخش کشتہ اینڈ سنسن لاہور	میاں مولا بخش کشتہ اینڈ سنسن لاہور	1958
ڈونگھے پینڈے	پیرفضل گجراتی	اشاعت کدہ۔ گجرات	1963
سُسی پنوں	ہاشم شاہ	پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور	1985
سیک مترال دی	حفیظ تائب	عزیز پبلشرز، لاہور	1979
ستارال دن	ڈاکٹر نقیر محمد فقیر	عزیز پبلشرز، لاہور	1965
فجرال	روف شیخ	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1994
کلام شاہ مراد	شاہ مراد خانپوری	بزمِ ثقافت، چکوال	1966
کافیاں شاہ حسین	اقبال سوکڑی	انڈس پبلیکیشنز ڈیرہ غازیخان	1978
کلام	شاہ حسین لاہور	مکتبہ شجد ریا۔ لاہور	1964
کافیاں بلھے شاہ	منیر نیازی	ماوری پبلشرز، لاہور	1988
کلیات خواجہ فرید	سید بلھے شاہ	لوک ورثہ، اسلام آباد	1980
مہینہ وار لہرائ شریف کنجہ ہی نمبر	خواجہ غلام فرید	پنجابی ریسرچ اکادمی، لاہور	1974
نویاں زمیناں	ڈاکٹر سید اختر حسین اختر	مکتبہ لہرائ، لاہور	1996
ہمارے قائد	اکرام مجید	مسلم پنجابی مجلس فیصل آباد	1990
کنی مدنی ماہی	منظور حسین عباسی	ہجری مطبوعات کمیٹی اسلام آباد	1401
منزلائ	قدر آفتی	اردو پنجابی میغفل لاہور	
ہیروارث شاہ	ڈاکٹر شید انور	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1968
مشوی مولانا روم	مرتبہ عبد العزیز باریٹ لاء	پنجابی ادبی اکادمی، لاہور	1964
گھر دا بہا	دفتر اول مولا ناروم	مکتبہ اردو ادب، لاہور	1958
بکر امنڈی	غلام رسول شوق	فیصل آباد	1990
	ڈاکٹر انعام الحن جاوید		